

ΑΡΙΘΜ. ΦΥΛΛΟΥ 104 * ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1989 * ΣΕΒΑΤ - ΑΔΑΡ 5749

ΣΤΗΝ ΙΕΡΗ ΜΝΗΜΗ
500 ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ
ΠΟΥ ΤΟ 1943 ΕΡΓΑΣΤΗΚΑΝ
ΣΕ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΑ ΕΡΓΑ
ΣΤΙΣ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΕΣ
ΓΡΑΜΜΕΣ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ
ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑ
ΥΠΕΣΤΗΣΑΝ ΤΗΝ ΙΔΙΑ
ΤΥΧΗ ΜΕ ΤΑ 6.000.000
ΤΩΝ ΕΞΟΝΤΩΘΕΝΤΩΝ
ΕΒΡΑΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΦΑΣΙΣΤΙΚΕΣ
ΝΑΖΙΣΤΙΚΕΣ
ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ
ΚΑΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ

למען ידעו דוד אחרון בנים ילדו

«Διά νά γνωρίζη αὐτά ἡ γενεά ἡ ἐπερχόμενη,
οἱ υἱοί οἱ μέλλοντες νά γεννηθῶσι»

(Ψαλ. 78:6)

Ο λαός της Βίβλου

Του κ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ

Εμείς οι Έλληνες έχουμε επανειλημμένως πικραθεί από την αγνωμοσύνη των εθνών έναντι της προσφοράς μας στον δυτικό πολιτισμό. Όλοι οι δυτικοί αναγνωρίζουν ότι "είναι Έλληνες" διότι σκέφτονται και αισθάνονται τον κόσμο με τον τρόπο που τους τον δίδαξαν οι αρχαίοι πρόγονοί μας. Όταν όμως πρόκειται για τα πολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα, μας παραγνωρίζουν σκαιότατα. Αρκεί να σκεφτεί κανείς και μόνο τη συμπεριφορά των Βρετανών στην Κύπρο, και μάλιστα την επαύριο ενός πολέμου κατά τον οποίο η Ελλάδα υπεράσχησε υπέρ της ελευθερίας. Όμως ο δυτικός πολιτισμός δεν είναι μόνο Ελληνικός. Είναι και βιβλικός.

Ο λαός της Βίβλου προσέφερε στον δυτικό άνθρωπο τα ηθικά και πνευματικά εδραιώματα, χωρίς τα οποία και σήμερα ακόμη δεν νοείται ο δυτικός πολιτισμός. Εξαιρείται ο ελληνικός ανθρωπισμός. Όμως ο βιβλικός ανθρωπισμός είναι υψηλότερος. Ο ελληνικός ανθρωπισμός κατεβάζει τους θεούς στο ύψος του ανθρώπου. Ο βιβλικός ανθρωπισμός ανεβάζει τον άνθρωπο στο ύψος του Θεού.

Όλα τα σύγχρονα ανθρωπιστικά κινήματα, τα σοσιαλιστικά ή τα κομμουνιστικά μπορούν να βοηθούν χωρίς τον ελλητισμό, δεν μπορούν όμως να βοηθούν χωρίς την αγωγή και την παιδεία και την πνευματικότητα της Βίβλου.

Πολλά πράγματα τα θεωρούμε ως κοινά και φυσικά και αυτονόητα. Όμως χωρίς τη Βίβλο όχι μόνο δεν θα ήταν αυτονόητα, αλλά θα ήταν ανύπαρκτα. Και με τον όρο "Βίβλος" εννοώ τόσο την Παλαιά όσο και την Καινή Διαθήκη.

Οι Έλληνες άνοιξαν τους δρόμους της Διάνοιας, με τη φιλοσοφία και την επιστήμη. Όμως οι δρόμοι της ψυχής έμειναν σκοτεινοί. Και αυτό μαρτυρείται από τον παραγραμμό του ανθρώπου στην αττική τραγωδία. Η Βίβλος άνοιξε τους δρόμους της ψυχής. Και υπερέβη την τραγωδία, που δεν μπόρεσαν να υπερβούν οι Έλληνες. Ο άνθρωπος μέσα στον ελληνικό ορίζοντα είναι ένα φυσικό δεδομένο, προικισμένο απλώς με τη λογική. Ο άνθρωπος όμως μέσα στον βιβλικό ορίζοντα είναι δεδομένο πνευματικό, γι' αυτό κοιμίζει ένα άλλο άγγελμα στον κόσμο, που δεν είναι εκ του κόσμου, και τον ευαγγελίζει.

Και όπως ο ελληνικός λαός, έτσι και ο λαός της Βίβλου, αντιμετωπίζει την ενεργό αγνωμοσύνη των εθνών. Άπειρα περισσότερο από όσο οι Έλληνες. Πρόκειται για τον

πλέον μαρτυρικό λαό της οικουμένης, αλλά και ολόκληρης της ιστορίας. Όλοι οι λαοί έχουν γη να σταθούν και να θάψουν τους νεκρούς τους. Αυτός δεν είχε σχεδόν ποτέ του, διότι και τότε που την είχε συνεχώς την διαμφισβητούσαν οι γείτονές του. Η γη του είναι πάντοτε υπεσχημένη. Στην αρχαιότητα από τον Θεό. Στα νεότερα χρόνια από τον ΟΗΕ. Τώρα κινδυνεύει να ριχτεί στη θάλασσα, καθώς αυτός, ολιγάριθμος, αντιμετωπίζει την πλημμυρίδα των εκατομμυρίων Αράβων.

Είναι ωραίος ο λόγος του H.G. Wells, πως η Βίβλος είναι η φορητή πατρίδα των Εβραίων. Όμως δεν είναι παρηγορητικός, για ένα μικρό λαό, όπου η Ραχήλ του κλαίει συνεχώς τα τέκνα της. Διότι edιώκετο καθ' όλη την περίοδο της συνοίκησης του με τους χριστιανικούς λαούς. Και οι χριστιανικοί λαοί δεν ένιωσαν ποτέ την απελπιστική του κατάσταση. Ούτε μεταμελήθηκαν ποτέ για ό,τι έκαμαν εναντίον αυτού του ανέστιου και προικισμένου λαού. Μολονότι τους προμήθευε συνεχώς με μεγάλο διαμετρήματος διάνοιες.

Και τώρα με την ψυχή στο στόμα και το χέρι στη σκανδάλη διεκδικεί τα λίγα χιλιόμετρα γης που του παρεχώρησε η κοινότητα των εθνών. Τα διεκδικεί από τους Παλαιστίνιους, που του τα αμφισβητούν, όπως και οι αρχαίοι πρόγονοί τους οι Φιλισταίοι. Έχουν τα δικά τους και οι Παλαιστίνιοι, λαός συμπαθέστατος και αναξιοπαθών, ο οποίος όμως δεν έπρεπε, με κανένα λόγο, να φτάσει στην τρομοκρατία κατά αθώων. Διότι και αυτός είναι λαός μιας μεγάλης Βίβλου, του Κορανίου.

Και οι δύο τούτοι λαοί έφτασαν στο ολετήριο σημείο, στο οποίο συχνά καταλήγει η ανθρωπότητα, και δεν μπορεί να το ξεπεράσει. Δύο λαοί με μεγάλη πνευματική παράδοση πίσω τους, ο ένας της Βίβλου και ο άλλος του Κορανίου, αλληλοσφάζονται σκληρά, αποτρόπαια, απνευμάτιστα, βάρβαρα. Όπως γινόταν και λίγο ανατολικότερα επί οκτώ χρόνια μεταξύ Ιρακινών και Ιρανών. Συχνά οι λαοί φτάνουν στην αναστολή της πνευματικότητάς τους, χάριν του θηρίου.

Τις θηριωδίες τις καταδικάζουν αυτοί που δεν ήρθε η ώρα τους να τις διαπράξουν. Το θηρίο είναι μέσα στον κάθε άνθρωπο, όπως και ο άγγελος. Μόνον ευχές μπορεί να εκφράσει κανείς, έστω μάταιες, να κυριαρχήσει το αγγελικό στοιχείο. Αμήν.

[Από την "Καθημερινή", 27.8.1988]

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Το Μνημείο για τους Εβραίους Μάρτυρες θύματα της Κατοχής στο Λιανοκλάδι

Η συμμετοχή των Εβραίων στην Εθνική Αντίσταση

Έκθεση του
κ. Δημητρίου Νικ. Δημητρίου
συνταγματάρχη ε.α.
(ανταρτικό όνομα Νικηφόρος)

Έκθεση σχετική με τη δράση και τις δοκιμασίες πολιτών εβραϊκής θρησκείας στο χώρο της αντιστασιακής ευθύνης μου κατά την κατοχή της Ελλάδας από τα γερμανικά, ιταλικά και βουλγαρικά στρατεύματα, στην περίοδο 1941 - 1944.

I. Γενικά στοιχεία

1. Ο χώρος της αντιστασιακής μου δράσεως ήταν η Κεντρική Στερεά Ελλάδα αλλά και ευρύτερα προς Δυσμάς καθώς και η Ανατολική Στερεά Ελλάδα, έως έξω από την Αθήνα (όρος Πάρνηθα). Επίκεντρο της δράσεώς μου ήταν τα όρη Παρνασσός - Γκιώνα - Βαρδούσια - Οίτη στους διοικητικούς νομούς Φθιώτιδος και προπαντός Φωκίδας. Έδρασα στα πλαίσια του απελευθερωτικού κινήματος του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ. Ο πλήρης τίτλος του ΕΑΜ είναι Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο. Και του ΕΛΑΣ είναι Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός.

2. Τα τμήματα του ΕΛΑΣ στις τάξεις των οποίων έδρασα είχαν διαδοχικά, από την αρχή της δημιουργίας του ανταρτικού κινήματος έως την πλήρη ανάπτυξή του, τα παρακάτω ονόματα:

α) 8η Ομάδα Ανταρτών Παρνασσού του ΕΛΑΣ - από 24.7.1942 - ως στρατιωτικός αρχηγός της (9 - 13 άνδρες).

β) Στο ενιαίο συγκρότημα των τμημάτων του Γενικού Αρχηγείου Ανταρτών Ρούμελης, υπό τις διαταγές του Άρη Βελουχιώτη.

γ) Αρχηγείο Ανταρτών Παρνασσίδας - Λωκρίδας - Λοκρίδας, από Φεβρουάριο 1943 - αρχική δύναμη 140 άντρες -

στρατιωτικός αρχηγός του.

δ) 1/36 τάγμα του ΕΛΑΣ - από Μάιο 1943 - δύναμη 300 άντρες, στρατιωτικός αρχηγός του.

ε) V/34 τάγμα του ΕΛΑΣ - από Οκτώβριο 1943 - δύναμη 550 άντρες, στρατιωτικός αρχηγός του και καπετάνιος.

στ) 5ο Ανεξάρτητο Τάγμα του ΕΛΑΣ - από Ιανουάριο 1944 - δύναμη 550 άντρες - καπετάνιος.

ζ) 2ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ - από Αύγουστο 1944 - δύναμη 1300 άντρες, καπετάνιος.

II. Μαχητές του ΕΛΑΣ εβραϊκής θρησκείας, που έδρασαν υπό τις διαταγές μου.

1. Δαβίδ Μπρούδο

Μαζί με το Ροβέρτο Μητράνη (επόμενος στον κατάλογο) δραπέτευσαν - κατά τις πληροφορίες που μου έδωσε ο γιατρός - αντάρτης Μανώλης Αρούχ - από στρατόπεδο καταναγκαστικών έργων που είχαν οι Γερμανοί στο χωριό Κηφισοχώρι της Λοκρίδας (στις υπώρειες του Παρνασσού, πάνω στη σιδηροδρομική γραμμή Αθηνών - Λαμίας - Θεσσαλονίκης). Ήσαν οι πρώτοι Ισραηλίτες αντάρτες που ήρθαν στα τμήματά μου.

Ο Δαβίδ, Μπρούδο ανέλαβε καθήκοντα στην Επιμελητεία του Αρχηγείου. Επρόκειτο για υπηρεσία άκρως επικίνδυνη, πιο επικίνδυνη ακόμα και από την πολεμική δράση. Στον τομέα της ευθύνης του ανέπτυξε καταπληκτική δραστηριότητα. Εκνείετο σε όλες τις περιο-

χές της Κεντρικής και της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας, μέσα σε πυκνό δίκτυο εχθρικών φρουρών (γερμανικών και ιταλικών) και μέσα στο οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο των περιοχών αυτών, για να εξοικονομεί και να προωθεί προς τα ορεινά κρησφύγετά μας τα αναγκαία για τη δράση μας εφόδια. Είχε βέβαια τη συμπαράσταση των οργανώσεων του ΕΑΜ της περιοχής αλλά ο τρόπος που αξιοποιούσε και τη συμπαράσταση αυτή ήταν μοναδικός και απαιτούσε ριψοκίνδυνησ κάθε στιγμή. Οι επινοήσεις του για να εκπληρώσει την αποστολή του ήσαν πάντοτε εντυπωσιακές και απροσδόκητες. Το θάρρος του, η ευφυΐα του και η αποτελεσματικότητά του ενεργειών του, τον είχαν κάνει εξαιρετικά αγαπητό, κυριολεκτικά θηλυκό, πρόσωπο, τόσο μεταξύ των ανταρτών όσο και στο λαό της περιοχής όπου δρούσε. Και σήμερα τον θυμούνται πάντοτε με αγάπη και θαυμασμό. Για να φέρει σε πέρας την αποστολή του, διέσχισε με απερίγραπτη τόλη και κόμα και τα πεδία των μαχών περνώντας και μέσα από τις θέσεις των Γερμανών και των Ιταλών και πολλές φορές έπαιρνε και ο ίδιος μέρος στις μάχες.

Μετά τη διάλυση των ανταρτικών σωμάτων (Φεβρ. 1945), ξανα συνάντησα τον Δαβίδ Μπρούδο στη Θεσσαλονίκη, τον Οκτώβριο του 1945. Είχα βρεθεί στην πόλη αυτή διωκόμενος και κρυπτόμενος, μέσα στις γνωστές συνθήκες διαγωγής των οπαδών του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας (12.2.1945). Ο Δαβίδ Μπρούδο με πήρε αμέσως στο σπίτι του. Έμενε εκεί με έναν αδελφό του. Ήσαν οι μόνοι που είχαν επιζήσει από την πολυμελέστατη οι-

κογένειά τους. Όλοι οι υπόλοιποι είχαν εξοντωθεί στα κρεματόρια των χιτλερικών στρατοπέδων. Όσον καιρόν έμεινα στη Θεσσαλονίκη, ο Δαβίδ Μπρούδο μου συμπαραστάθηκε θερμά. Επειδή δεν είχα καμία επαφή, από καιρό, με τους δικούς μου, στην περιοχή Λαμίας και Παρνασσού, κουβέντιασα μαζί του, αν μπορούσε να με βοηθήσει. Δέχτηκε προθυμότητα και ταξίδεψε γι' αυτό στη Λαμία και στην Αθήνα. Αυτό του στοίχισε δραματικά. Έρχονταν, μαζί με τη μηνηστή του στη Θεσσαλονίκη, αλλά στη Λειβαδιά κάποιον τον αναγνώρισαν, ειδοποίησαν την Αστυνομία και ο Δαβίδ Μπρούδο συνελήφθη. Η περιπέτεια αυτή είχε σαν αποτέλεσμα ο Δαβίδ να μείνει δέκα χρόνια στις ελληνικές φυλακές, με στερήσεις και δοκιμασίες.

2. Ροβέρτος Μητράνης

(Ανταρτικό όνομα Ιπποκράτης).

Καταγόταν από τις Σέρρες στην Ανατολική Μακεδονία. Μαζί με τον Δαβίδ Μπρούδο, δραπέτευσαν από το γερμανικό στρατόπεδο του Κηφισοχωρίου (γράφω στο κεφάλαιο περί Δαβίδ Μπρούδο). Ήταν φοιτητής ιατρικής. Τον τοποθετήσαμε υπεύθυνο της υγειονομικής υπηρεσίας του Αρχηγείου. Όταν στο τμήμα ήρθαν κι άλλοι γιατροί, ο Ροβέρτος Μητράνης τοποθετήθηκε γιατρός στον 1ο Λόχο του Αρχηγείου, το οποίο είχε γίνει τάγμα. Ήταν παρομιμωδής η εργασιακότητά του, η αφοσίωσή του στους αντάρτες συναγωνιστές του, όταν τραυματίζονταν ή αρρώσταιναν. Ανέπτυξε εξοχες πρωτοβουλίες για να εξασφαλίσει τα φάρμακα και τα εφόδια που χρειαζόταν για τη δουλειά του. Πολεμούσε ο ίδιος στην πρώτη γραμμή του πυρός κατά τις μάχες μας με τους κατακτητές. Ήταν ατρόμητο παλληκάρι. Διέκοπτε τη συμμετοχή του στη μάχη όταν του φώναζαν ότι ο ένας ή ο άλλος αντάρτης είχαν τραυματισθεί. Στις διαθεσιμες ώρες του, διάβαζε πολύ ιατρική!

Το γενναίο αυτό παλληκάρι σκοτώθηκε στις 5 Ιανουαρίου 1944, σε μάχη με τους Γερμανούς, στη θέση Αγία Τριάδα, ανάμεσα στα χωριά Καλοσκοπή και Παύλιανη του ορεινού όγκου Γκιώνας - Οίτης. Σκοτώθηκε μαζί με 30 συναγωνιστές του του 1ου Λόχου. Ο λόχος αυτός, σπειδοντάς να καταδιώξει γερμανικά τμήματα, που είχαν ενεργήσει καταδρομή στην περιοχή Καλοσκοπής, έπεσε σε ενέδρα γερμανικού τμήματος, μέσα σε παχύ στρώμα χιονιού, που είχε εξαφανίσει τα ίχνη των εχθρών, αποδεκατίστηκε.

Τα λείψανα του Ροβέρτου Μητράνη βρίσκονται ακόμα θαμμένα στον κοινό τάφο των 30 ανταρτών που σκοτώθηκαν στην ενέδρα της 5.1.1944 στην Αγία

Τριάδα Καλοσκοπής. Ανάμεσα στους νεκρούς αυτής της μάχης ήταν και δυο άλλοι αντάρτες εβραϊκής καταγωγής, που δεν ξέρουμε άλλα στοιχεία τους εκτός από τα ονόματα Δαβίδ και Βενιαμίν, με τα οποία είναι γραμμένοι στις καταστάσεις απωλείων του τμήματός μου, που τις συντάξαμε προς το τέλος της κατοχής, τηρώντας και τότε, αν και όχι όσο στην αρχή, τον κανόνα της συνωμοτικότητας, να μη χρησιμοποιούμε τα πραγματικά μας ονόματα.

3. Αλβέρτος Κοέν

- γιατρός - (Ανταρτικό όνομα Βλαδίμηρος).

Ήρθε αντάρτης στα υπό τις διαταγές μου τμήματα στο τέλος Σεπτεμβρίου 1943, μετά την πτώση της φασιστικής Ιταλίας, όταν τη δίωξη των Εβραίων στην Αθήνα την ανέλαβαν οι Γερμανοί. Είχε σημειωθεί τότε μια γενικότερη έξοδος των Εβραίων από την Αθήνα προς τα βουνά, με τη βοήθεια των οργανώσεων του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ. Κατατάχθηκε τις ημέρες που το τμήμα μου δρούσε στην περιοχή Δερεβνοχώρια της Πάρνηθας. Ήρθε στο τμήμα μαζί με τον επίσης γιατρό εβραϊκής καταγωγής Μανώλη Αρούχ. Ρίχτηκαν αμέσως και οι δύο στη δουλειά και οργάνωσαν με τρόπο λαμπρό την υγειονομική υπηρεσία στο Τάγμα. Είχαμε κερδίσει άφθονα λάφυρα από τη μάχη της Αράχωβας Παρνασσού και στα λάφυρα αυτά περιλαμβάνονταν και πολλές τεράστιες και καλοφτιαγμένες σκηνές, που τις πιο κατάλληλες από αυτές τις κάμαμε αναρρωτήρια.

Στις 16, 17 και 18.10.43 έλαβε χώρα στα Δερεβνοχώρια η μεγάλη μάχη των Γερμανών. Ο Αλβέρτος Κοέν πήρε μέρος στη μάχη αυτή στην πρώτη γραμμή και πρόσφερε τη σωτήρια συμπαράστασή του σε όλους τους αντάρτες που τραυματίστηκαν. Στη συνέχεια πήρε μέρος και σε πλήθος άλλες μάχες. Πάντοτε στην πρώτη γραμμή του πυρός. Οι Έλληνες αντάρτες του Παρνασσού τον θυμούνται πάντα με αγάπη.

Μετά τη διάλυση του ΕΛΑΣ (12.2.1945) ξανα συνάντησα τον Αλβέρτο Κοέν - Βλαδίμηρο στην Καστοριά, από όπου καταγόταν, τον Οκτώβριο του 1945. Είχε μάθει ότι περνούσα από εκεί, τον είχε πληροφορήσει ο κοινός φίλος δικηγόρος Νίκος Κρίκης. Συναντηθήκαμε και οι τρεις νύχτα και με πολλές προσφυλάξεις, γιατί εγώ βρισκόμουν υπό διωγμό. Με φρίκη άκουσα πως είχε και αυτός χάσει στα κρεματόρια όλους τους δικούς του. Όταν χωρίσαμε, με εφοδίασε με γενναίο χρηματικό ποσό - σε χρυσά νομίσματα (ναπολεόνια) που οι δικοί του τα είχαν θάψει στην κρύπτη του σπιτιού τους πριν τους πάρουν οι Γερμανοί. Σε λίγες ημέρες τον ξανα συν-

άντησα στη Θεσσαλονίκη, όπου ασχούσε το επάγγελμά του. Στην πόλη αυτή έμεινα κρυπτόμενος έως το τέλος του 1945 και είχα τη δυστυχία να αρρωστήσει βαρεια από πνευμονία και πλευριτή η μηνηστή μου (μετέπειτα γυναίκα μου). Ο Αλβέρτος Κοέν στάθηκε στην περίπωση αυτή στο πλευρό μου σαν πραγματικός αδελφός. Όχι μόνο κουράρησε χωρίς καμία αμοιβή επί εβδομάδες την ασθενή αλλά και μας εφοδίαζε με φάρμακα και με τρόφιμα, που τα πλήρωνε ο ίδιος.

Αργότερα ο γιατρός Αλβέρτος Κοέν - Βλαδίμηρος έφυγε στις ΗΠΑ, όπου και ζει από τότε (στη Νέα Υόρκη).

4. Μανώλης Αρούχ - γιατρός.

Και ο Μανώλης Αρούχ κατατάχθηκε στα τμήματά μου (V/34 Τάγμα) τέλη Σεπτεμβρίου 1943, μαζί με τον Αλβέρτο Κοέν, στα Δερεβνοχώρια της Πάρνηθας. Ανέλαβε και αυτός με λαμπρό ζήλο τα καθήκοντά του και στάθηκε πρωταγωνιστής στην οργάνωση της υγειονομικής υπηρεσίας του Τάγματος. Ήταν τέτοια η ποιότητα της δουλειάς του, όπως και της δουλειάς των άλλων συναγωνιστών του υγειονομικών του τμήματος, ώστε σύντομα το Τάγμα μας απόκτησε φήμη, μεταξύ όλων των τμημάτων της Στερεάς Ελλάδος του ΕΛΑΣ, ότι είχε ιδανική για τις αντάρτικες συνθήκες υγειονομική οργάνωση. Εκτός από τις υπηρεσίες του, που πρόσφερε ως γιατρός στους αντάρτες και στο λαό των χωριών, υπό δεινές πάντοτε συνθήκες, ο Μανώλης Αρούχ πήρε μέρος σε πλήθος μάχες κατά των κατακτητών, τόσο σαν υγειονομικός συμπαραστάτης των ανταρτών, όσο και σε γενναίους πολεμιστές.

Τον Ιανουάριο του 1944 ο Μανώλης Αρούχ μετατέθηκε στο II/34 Τάγμα του ΕΛΑΣ (Θηβών) και ανέλαβε αρχηγός της Υγειονομικής Υπηρεσίας του Τάγματος, συνεχίζοντας να προσφέρει τις πολύτιμες υπηρεσίες του. Τον Αύγουστο 1944 μετατέθηκε στο Επιτελείο της II Μεραρχίας.

Είχε ακόμα την τραγική τύχη να χάσει 35 άτομα από το συνολικό οικογενειακό του κύκλο.

Μετά τον πόλεμο, ζει στην Αθήνα, όπου ασκεί το επάγγελμά του (τηλέφωνα του στην Αθήνα: κλινική του 82.25.411 - 88.30.711. Σπίτι του: 80.15.663).

5. Λουΐς Κοέν

(Ανταρτικό όνομα Κρόνος).

Ο Λουΐς Κοέν ήρθε αντάρτης, μαζί με το μικρότερό του αδελφό, στις αρχές Σεπτεμβρίου, αφού διέφυγαν τη σύλληψη από τους Γερμανούς στην Εσθήνη όπου έμειναν οικογενειακώς και έφτασαν στην Αθήνα να κρυφτούν. Από την οικογένειά του χάθηκαν πολλά άτομα, ω-

στόσο σώθηκαν και πολλοί χάρη κυρίως στην αποφασιστικότητα που έδειξε και ο ίδιος.

Στο υπό τις διαταγές μου ανταρτικό τμήμα ο Λουΐς Κοέν - Κρόνος τοποθετήθηκε στην Επιμελητεία, ως ένας από τους επικεφαλής της. Ανέπτυξε και αυτός, όπως και ο Δαβίδ Μπρούδο έξοχη δραστηριότητα, στην οποία έδειξε λαμπρά προσόντα αφοσίωσης στο καθήκον του, γενναιότητας, μεθοδικότητας και εξαιρετικής προνοητικότητας. Είναι ένας από τους 3 - 4 συναγωνιστές χάρη στους οποίους το τμήμα μας εθεωρείτο από τα άλλα τμήματα της Αντιστάσεως ως υποδειγματικό στον τομέα της Επιμελητείας του. Πολλές φορές χρειάστηκε να βοηθήσουμε άλλα τμήματα. Φώναζα τότε τον Λουΐς Κοέν - "Κρόνε, του έλεγα, έχεις τίποτα γιά την τάδε περίπτωση;" - Η απάντησή του ήταν πάντοτε ένα χαμόγελο και η φράση "κάτι θα κάμουμε". - Υπήρξε γενναίος και στις μάχες που πήρε μέρος, γιατί στις συνθήκες του ανταρτικού αγώνα πολλές φορές και οι συναγωνιστές των υπηρεσιών, ακόμα και οι τραυματίες, έπρεπε να πιάνουν το ντουφέκι κατά των επιδρομών κατακτητών. Διακρινόταν ακόμα για τη λεπτότητά του, τον ευγενικό του χαρακτήρα και τη γλωσσολογική του μάθειά του, που πολλές φορές μας χρειάστηκε τόσο προς τους Γερμανούς και Ιταλούς αιχμαλώτους, όσο και προς τους Βρετανούς της συμμαχικής αποστολής των ελληνικών βουνών.

Οι υπεύθυνες βεβαιώσεις που δώσαμε ο μόνιμος αξιωματικός Δημ. Αρβανίτης και ο υποφαινόμενος, για να αναγνωριστεί και επίσημα η αντιστασιακή δράση του Λουΐς Κοέν, είναι εύγλωτες - αν και ψυχρά υπηρεσιακές - για τη συμμετοχή του στην ελληνική Εθνική Αντίσταση.

Όλοι οι αντάρτες της περιοχής Παρνασσού - Γκιώνας - Οίτης, καθώς και ο λαός της περιοχής θυμούνται πάντα με αγάπη και το συναγωνιστή Λουΐς Κοέν (- Κρόνο -). Στη μάχη στις Καρούτες (5.8.44) τραυματίστηκε.

6. Ισάκ Κοέν

Και ο αδελφός του Λουΐς Κοέν υπήρξε γενναίος πολεμιστής, παρ' όλο που ήταν μόνο 16 χρονών όταν ήρθε αντάρτης. Πήρε μέρος σε όλες τις μάχες που αναφέρονται στην υπεύθυνη δήλωσή μου για τον αδελφό του, ως μαχητής πρώτης γραμμής. Πάντοτε διακρινόταν για τη γενναιότητά του και το θαυμάσιο ήθος του. Είχε πάρει το ανταρτικό όνομα Κρονάκος (μικρός Κρόνος δηλαδή).

7. Μωρίς Γιουσσορούμ,

Μωϋσής Γιουτόβ και Σαλβατόρ Μπακόλας

Πολέμησαν ακόμα υπό τις διαταγές μου οι Ισραηλίτες Μωρίς Γιουσσορούμ, που ήρθε αντάρτης τον Οκτ. του 1943, ο Μωϋσής Γιουτόβ (Μαλαγιάς) και ο Σαλβατόρ Μπακόλας από την Εύβοια. Δεν θυμάμαι περισσότερα στοιχεία γι' αυτούς και δεν είχα επαφή μαζί τους μετά τον πόλεμο.

8. Βενιαμίν και Δαβίδ

Ξεχωριστή μνεία θέλω να κάμω για τα δυο Εβραϊκόπουλα παλληκάρια που σκοτώθηκαν στις 5.1.44 στην Αγία Τριάδα Καλοσκοπής, μαζί με τον Ροβέρτο Μητράνη και τους 27 άλλους συναγωνιστές τους που ανέφερα ήδη. Έχουμε συγκρατήσει μόνο τα ονόματά τους, με τα οποία τους ξέραμε στο τμήμα μας:

Βενιαμίν και Δαβίδ

Ήσαν και αυτοί γενναίοι πολεμιστές και έπασαν ηρωικά στη μάχη της Αγίας Τριάδας, μέσα στα χιόνια της Οίτης, όπου είναι ακόμα θαμμένοι.

Τα ονόματά τους είναι χαραγμένα στη μαρμάρινη στήλη του μνημείου που στήθηκε τελευταία στον τόπο της θυσίας τους, μαζί με τα ονόματα και των άλλων συναγωνιστών τους στη μάχη και συντρόφων τους, στο θάνατο. Ανάμεσα στους νεκρούς αυτούς είναι και δύο Σοβιετικοί μαχητές, που ήσαν πριν αιχμάλωτοι και τους απελευθερώσαμε με πολεμική επιχείρηση στο στρατόπεδο όπου κρατούνταν.

9. Μακαμπί.

(σημείωση: Δεκέμβριο του 1987, πληροφορήθηκα ότι το πραγματικό όνομα και επώνυμο του Μακαμπί είναι: ΣΙΜ-ΣΙ Ίντο).

Θεωρώ χρέος μου να μνημονεύσω ακόμα σ' αυτή την έκθεση και τον Εβραίο μαχητή της V Ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ, που έγινε κατόπιν II Μεραρχία, τον σιναγωνιστή Μακαμπί.

Ο Μακαμπί δεν υπηρέτησε υπό τις άμεσες διαταγές μου. Τον γνώρισα όμως ως στέλεχος του επιτελείου της V Ταξιαρχίας - II Μεραρχίας. Ήταν και αυτός γενναίος και συνειδητός στο χρέος του μαχητή του αντιστασιακού στρατού στην Ελλάδα κατά των Γερμανών κατακτητών (- και των Ιταλών προηγούμενα).

Μετά την απελευθέρωση, συνάντησα ξανά το Μακαμπί στη Θεσσαλονίκη όπου έφτασα, τον Οκτώβριο του 1945, κρυπτόμενος λόγω των τότε εσωτερικών συνθηκών της χώρας. Πήγα στη Συναγωγή να τον αναζητήσω και μόλις με αντίκρισε, τινάχτηκε έκπληκτος, κατάλαβε αμέσως τι συνέβαινε, άφησε την ίδια στιγμή τη δουλειά του και με οδήγησε αμέσως στο διαμέρισμά του. Όσον καιρό έμεινα στη Θεσσαλονίκη (έως το Φεβρουάριο 1946), ο Μακαμπί μου συμπαράσταθηκε με αγάπη και με προθυμία.

Σήμερα ο Μακαμπί ζει στο Ισραήλ. Γνωρίζει τη διεύθυνσή του ο Δαβίδ Μπρούδο.

Δημ. Ν. Δημητρίου, Συναγματάρχης ε.α.

Γεννήθηκε στο χωριό Επτάλοφος (Άνω Αγόριανη) του Παρνασσού το 1921. Στις 28 'Οκτ. 1940 απεφοίτησε από τη Στρατ. Σχολή Ευελπίδων με το βαθμό του Ανθυπλάρχου. Πολέμησε κατά των Γερμανών εισβολέων στο μέτωπο της Ανατολικής Μακεδονίας. Είναι ο πρώτος μόνιμος αξιωματικός που βγήκε στο βουνό κατά την κατοχή, στις γραμμές του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ. Έγινε διοικητής Συντάγματος του ΕΛΑΣ (2ο Σύνταγμα). Πήρε μέρος σε πολλές μάχες κατά των κατακτητών, ανάμεσα σ' αυτές και στο Γοργοπόταμο. Όπως αναφέρεται στο φύλλο ποιότητός του από τη II Μεραρχία του ΕΛΑΣ, προτάθηκε επανειλημμένα να προαχθεί για ανδραγαθία σε ανώτερους βαθμούς. Το 1956 έγινε μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών. Υπήρξε μέλος του Γενικού Συμβουλίου της Διεθνούς Ομοσπονδίας Αντιστασιακών. Έχουν κυκλοφορήσει τα εξής βιβλία του: Η Καμπάνα της Αγόριανης (θεατρικό), Το χρονικό του Γοργοποτάμου, Αντάρτης στα βουνά της Ρούμελης (τρίτομο), Ελληνική Εμπειρία '44 - '67, Η δυναμική των ανθρώπινων σχέσεων (σύγκριση της προπυρηνικής με την πυρηνική εποχή), Η Συντελούμενη Επανάσταση, Παράδειγμα προς αποφυγήν, Από το 1977 έως το 1982 εξέδιδε το μηνιαίο φυλλάδιο "Το Επιχείρημα". Έχει ακόμα πολλή ανέκδοτη εργασία.

Για τον Αρχιραββίνο Αθηνών Ηλία Π. Μπαρζιλάϊ

Στην περιοχή της δράσεώς μου ο Αρχιραββίνος Μπαρζιλάϊ έφτασε το χειμώνα 1943 - 1944 (περιοχή Φωκίδας). Μαζί του ήταν η γυναίκα του και η μοναχοκόρη του (έτσι νομίζω, ότι ήταν το μόνο τους παιδί). Τους προώθησαν οι οργανώσεις του ΕΑΜ της περιοχής Φωκίδας σε ένα από τα πιο ασφαλή χωριά της Δωρίδας, στο Κροκύλειο. Τους τακτοποίησαν σε ένα θαυμάσιο σπίτι, που ο ιδιοκτήτης του έμενε στην Αθήνα και δεν το χρησιμοποιούσε. Τους προμήθευσαν άφθονα ξύλα, για το τζάκι τους, και τρόφιμα - ό,τι είχε ο κόσμος, φτωχά πάντοτε. Όμως η κόρη τους αρρώστησε και μάλιστα βαρεια. Είχε τύφο, αρρώστια δηλαδή επικίνδυνη για τη ζωή τότε. Κάποια ημέρα, στις αρχές του 1944, πέρασα από το Κροκύλειο. Όταν τελείωσα την ομιλία μου σε ένα καφενείο, προς τους κατοίκους του χωριού, η κυρία Σαΐτη (καταγόμενη από την Αμφικλία Λοκρίδας και παντρεμένη με τον Κροκυλιώτη Έλληνο - Αμερικανό Σαΐτη) μου σύστησε τον Αρχιραββίνο Μπαρζιλάϊ και τη γυναίκα του, που είχαν έρθει να ακούσουν την ομιλία μου, προπαντός όμως να με ενημερώσουν για τις δυσκολίες τους και για την ασθένεια της κόρης τους. Μου ζήτησαν να πάμε και στο σπίτι που έμεναν. Μαζί με την κυρία Σαΐτη, που τους φρόντιζε και ιδιαίτερα όσο μπορούσε, και με τους συνοδούς μου αντάρτες, πήγαμε. Η κόρη τους ήταν πραγματικά σε πολύ άσχημη κατάσταση. Τους υποσχέθηκα ότι θα εύρισκα τρόπο, θα έκανα τα αδύνατα δυνατά να τους στείλω τρόφιμα και ιδιαίτερος τροφοές κατάλληλες για την άρρωστη κόρη τους. Πράγματι σε λίγες ημέρες, από άλλο χωριό, η Επιμελητεία του Ταγματος κατόρθωσε να εξασφαλίσει ένα φορτίο έως 80 οκάδες (πάνω από 100 κιλά δηλαδή) που το αποτελούσαν μακαρόνια, ρύζι, ζάχαρη, καφές, συμπυκνωμένο γάλα, όσπρια, τυρί και άλλα. Όταν, σε λίγον καιρό, ξαναπέρασα από το Κροκύλειο, είχα την ευχαρίστηση να βρω την οικογένεια Μπαρζιλάϊ σε τελειώς άλλη κατάσταση. Η κόρη τους είχε μπει στην ανάρρωση. Και οι δύο γονείς τους ήταν ενθουσιασμένοι. Οι κάτοικοι του χωριού πάντα τους συμπαραστέκονταν με ό,τι είχαν. Στην επίσκεψή μου εκείνη στο Κροκύλειο, ο Αρχιραββίνος Μπαρζιλάϊ ήρθε στην πλατεία του χωριού και με παρεκάλεσε να πηγαίνα ξανά στο σπίτι τους, μόνο να προηγήτο εκείνος για λίγο, όπως και έγινε. Όταν με τη συνοδεία μου - και με συντροφιά ξανά την κυρία Σαΐτη - φτάσαμε στην κα-

τοικία της οικογένειας Μπαρζιλάϊ, ο Αρχιραββίνος και η γυναίκα του μας υποδέχτηκαν έξω από την πόρτα του ανώγειου διαμερισμάτος τους και μέσα από την πόρτα, προστατευόμενη από τον ψυχρό άνεμο στεκόταν η κατάχλωμη αλλά σε ανάγερση κόρη τους. Και τότε ο Αρχιραββίνος Μπαρζιλάϊ έδωσε συγκινητική επιστολή στην υποδοχή μας, βρήκε έξοχα λόγια να διερμηνεύσει την ευγνωμοσύνη όλων τους για το καλό που τους είχαμε κάνει. Θυμάμαι πως βρέθηκα σε δύσκολη θέση, προσπαθώντας να βρω και εγώ λόγια το ίδιο ωραία να απαντήσω στην προσφώνηση του Ηλία Μπαρζιλάϊ.

Σώθηκε από την εποχή εκείνη και ένα γράμμα του Αρχιραββίνου Μπαρζιλάϊ για όλα αυτά τα περιστατικά. Σας στέλνω φωτοτυπία του και επειδή μπορεί να είναι δυσανάγνωστο, το αντιγράφω εδώ (με την ορθογραφία του):

"Κροκύλιον, 29 Απριλίου 1944

Προς τον Αξιότιμον Συν/στην Νικηφόρον

Είμαι κάτοχος της επιστολής σας 28 τρέχοντος μηνός και σας ευχαριστώ θερμότατα δια το μέγαν ενδιάφερον σας προς εμάς.

Μαζί με την επιστολήν παρέλαβα όλα τα τρόφιμα που μας στείλατε συμφώνως της αποδείξεως παραλαβής που σας στέλνω ξεχωριστά!

Επίσης ακριβώς σήμερα πριν οκτώ ημέρας παρέλαβα από την επιμελητείαν του Σου Συντάγματος 'Ανω Παλαιούξιον τα τρόφιμα που είχαν μείνει εις το Λευκαδίτη και τα οποία είχατε σεις στείλει και καθυστέρησαν να μας τα στείλουν.

Μερικές ημέρες υποφέραμε από έλλειψιν τροφίμων και σας τηλεγραφήσαμε σχετικώς, αλλά όταν λάβαμε γνώση ότι ανώτερα συμφέροντα της πατρίδος σας απασχόλησαν, δεχτήκαμε την στήρησιν αυτή με υπερηφάνεια και υπομονή, επειδή πρώτα είναι τα συμφέροντα της πατρίδος και δεύτερον τα ατομικά. Εντούτοις δεν θα λησμονήσω ποτέ την μεγάλην ενίσχυσιν που μας προσφέρετε. Η μεγαλύτερα μου ευχέται να στεφθούν όλαί αι ενέργειές σας με επιτυχίες και να αξιοθώμεν να σας δούμε δοξασμένον με την νίκη και την λευτερίαν.

Σχετικώς με την παράκλησίν σας εάν έχουμε κάτι να σας ζητήσουμε, σας εκφράζω την βαθυτέραν ευγνωμοσύνη μου για όλα τα τρόφιμα αυτά που με κάνουν σήμερα αρκετά πλούσιο.

Προς το παρόν από τρόφιμα δεν έχουμε ανάγκη πλέον. Αλλά ήθελα από εσάς, ως ειλικρινής φίλος μας να αποφασίσετε μόνος σας δια το μέρος της διαμονής μας, εάν θεωρείται το Κροκύλειον ασφαλές από πάσης απόψεως να

μείνουμε εδώ, μια φορά που είμαστε εγκατεστημένοι και έχουμε και αρκετά τρόφιμα. Αλλά εάν η γνώμη σας είναι ότι περισσοτέραν ασφάλεια μπορούμε να έχουμε εις το Γενικόν Στρατηγείον, τότε να έχετε την καλωσύνη να μας στείλετε δύο ή τρεις, οι οποίοι θα μας συνοδέψουν και θα μας βοηθήσουν εις την επίταξιν ζών εις τα διάφορα χωριά που πρέπει να περάσουμε.

Εν πάση περιπτώσει εμπιστευόμεθα απολύτως εις την κρίσιν σας και σας παρακαλώ να με θεωρήσετε ως ένα εκ των ειλικρινεστέρων φίλων σας, ο οποίος βλέπει εσάς έναν από τους γενναίους ήρωας της πατρίδος μας, σαν εκείνους που ξεσκαλίσαν την Ελλάδα μας το '21. Είθε ο Θεός να είναι πάντα μαζί σας και να ειδοίμε την λευτερίαν γρήγορα και να είμαι ευτυχής να εκπληρώσω κι εγώ τας υποχρεώσεις μου, γνωρίζοντας σ' όλον τον κόσμο το μεγάλο πατριωτικόν έργον σας, μαζί με όλους τους συναγωνιστάς του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ. Με συναγωνιστικούς χαιρετισμούς εκ μέρους μου και εκ μέρους της οικογένειάς μου.

Σας ευχαριστώ δια την μεταβίβασιν της επιστολής του... (λέξη δυσανάγνωστη).

Μετ' ειλικρινούς φιλίας
διατελώ

Ο Αρχιραββίνος Αθηνών
Ηλίας Π. Μπαρζιλάϊ

Υ.Γ. Δια τον καφέ ευχαριστούμε ιδιαίτερος και όταν εξοικονομήσουμε ζάχαρη, θα πούμε εις την υγιάν σας.

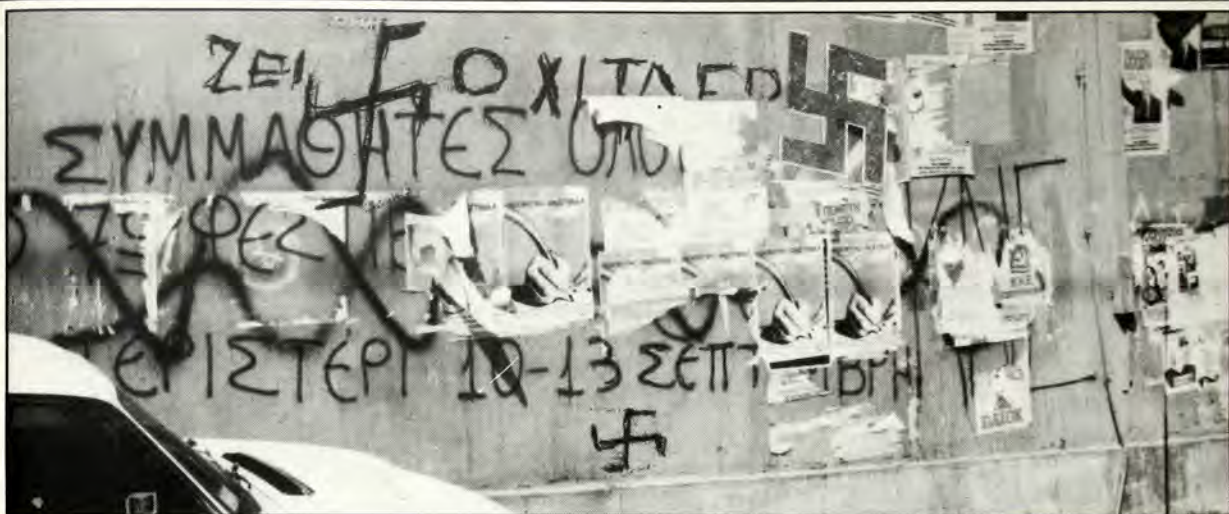
Ο ίδιος

Θα σας παρακαλούσαμε, εάν σας είναι δυνατόν, και έχετε, να μας στέλνατε ολίγον σαπούνι. Ευχαριστούμεν θερμότατα εκ των προτέρων και συγχωρίστε μας δια τον μέγαν κόπον που σας δίδομεν".

(Να μου επιτραπεί να προσθέσω μια γραφική λεπτομέρεια, για τις δυσκολίες που αντιμετώπισαμε, για να εξυπηρετήσουμε την οικογένεια του Ηλία Μπαρζιλάϊ. Στις μετακινήσεις της οικογένειάς του στα ορεινά χωριά, η γυναίκα του Αρχιραββίνου ήταν αδύνατο να κρατηθεί μόνη της επάνω στα σαμάκια των μουλαριών. Ήταν συνέχεια πανικόβλητη, ότι θα έπεφτε στους γκρεμούς των βουνών, και έπρεπε δυο και τρεις χωρικοί να τρέχουν συνέχεια γύρω στο υπόζυγιο και να την συγκρατούν να μη γκρεμιστεί και να την ενθαρρύνουν).

(Μελέτες για την Εθνική Αντίσταση έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό "Χρονικά" στα τεύχη 30, 45, 52, 53, 56, 60, 66, 84, 86 και 89).

ΝΕΟΦΑΣΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ*

Από τον ΜΕΛΕΤΗ Η. ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟ

Το γενικό κλίμα υλισμού και καταναλωτισμού που έχει επικρατήσει στην ελληνική ενδοχώρα την τελευταία δεκαετία εκτόπισε κάθε ανησυχία και προβληματισμό στους χώρους της νεολαίας. Το αποτέλεσμα είναι να έχει από τη μία, εξαρθρωθεί το αριστερό κίνημα, που γεννήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '60, ανδρώθηκε με τον Ανένδοτο, τους Λαμπράκηδες και την αντίσταση στη δικτατορία, εξερράγη στη δραματική του κορύφωση το Νοέμβριο του 1973 και παρήκμασε στις αρχές της δεκαετίας του '80 από την άλλη, έχασε κάθε σημασία η διώγκωση του συντηρητικού ρεύματος, που πρόσφατα παρακολουθήσαμε και η οποία βασίστηκε σε αρνητικές αντιδράσεις έναντι ορισμένων πτυχών της σοσιαλιστικής διακυβέρνησης. Κάθε άλλο ρεύμα ιδεολογικού προβληματισμού έχει προσκρούσει σ' ένα αδιαπέραστο τείχος αδιαφορίας σε οραματισμούς και ιδανικά, αφού το κυρίαρχο σύστημα "αξιών" εξαντλείται στη χυδαία άλλωστε υλική ευδαιμονία.

Υπάρχουν αναμφισβήτητα πόλοι στοχασμού: έχουν όμως περιθωριακή διάσταση, αν και ορισμένοι απ' αυτούς διαθέτουν υψηλή ποιότητα. Και τον κοινωνικό παρατηρητή - γυ' αυτόν δηλαδή που ενδιαιρείται για την κοινωνική διάσταση και τις κοινωνικές συνέπειες του πνεύματος - απασχολούν οι ιδέες εκείνες που διαθέτουν κοινωνική εμβέλεια.

Ιδεολογικό λοιπόν κενό, αιτία, ο θάνατος των προγενέστερων ρευμάτων και η επικράτηση υλιστικών αντιλήψεων και στόχων:

Ναι, αλλά η Νεολαία διψά. Όσο κι αν της πέταξαν το κόκαλο της καταναλωτικής ικανοποίησης, η εφηβική ψυχή διψά για όνειρα, για ιδανικά, για μύθο. Σε κάθε χώρα και σε κάθε εποχή. Αν όχι όλη η νεολαία, πάντως ένα μέρος της διψά. Κι αν δεν της προσφέρει η ιθύνουσα τάξη ή η αντιπολιτευόμενη την ιθύνουσα τάξη ομάδα ενός τύπου σύμβολα και αξίες, τότε θα αναζητήσει η νεολαία ιδεολογίες σε περασμένες εποχές. Θα ανασύρει κάποια στοιχεία από το παρελθόν - και εδώ είναι ο κίνδυνος: πάνω στον ενθουσιασμό και στην άγνοιά της, ίσως επιλέξει κάτι που ιστορικά υπήρξε καταστροφικό. Ή, ακόμα χειρότερα: ίσως κάποιοι περιθωριακοί και ακραίοι κύκλοι της προσφέρουν - τη στιγμή που όλοι οι άλλοι αδιαφορούν - κάτι

φантаχτερό, κάτι εντυπωσιακό. Κι έτσι, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, λόγω άγνοιας ή έχοντας πέσει σε μια τρομακτική παγίδα, η νεολαία μπορεί να υιοθετήσει κάτι διεστραμμένο: όπως το φασισμό.

Ολοένα και μεγαλώνει στους κόλπους της ελληνικής νεολαίας - της σχολικής κυρίως - η απήχηση στοιχείων που προέρχονται από το Φασισμό και από το Ναζισμό. Το τραγικότερο είναι ότι είναι η μόνη "ιδεολογία" που φαίνεται να είναι ζωντανή. Είναι φρικτό, αλλά αληθινό: οι ιδέες που οδήγησαν στο Άουσβιτς αποκτούν οπαδούς ανάμεσα στην ελληνική νεολαία, μετά από μισόν αιώνα.

Ανάκατα, αποσπασματικά, τα ιδεολογικά στοιχεία του ολοκληρωτισμού εμφανίζονται στη σκέψη των νέων της Ελλάδας, τόσο σαν ενσυνείδητη ιδεολογία, όσο και σαν γενικότερη στάση ζωής.

"Ο Χίτλερ δεν ήταν τόσο κακός όσο τον εμφανίζουν" - "οι Εβραίοι φταίνε για όλα τα δεινά του κόσμου" - "Οι μαύροι και οι κίτρινοι είναι κατώτερες φυλές" κ.λπ.

Παράλληλα, εξαπλώνεται ολοένα μία αγάπη για τη βία, τις σκληρές - χωρίς κανένα υλιστικό - πολεμικές περιπέτειες, για το κοντό κούρεμα, τη στρατιωτική θητεία - που φαντάζονται σαν σκληρή περιπέτεια - και ένας θαυμασμός για τους άνδρες της ήδη καταργηθείσας Μεραρχίας Ειδικών Δυνάμεων. Οι θεωρίες του Νίτσε, υπεραπλουστευμένες και διεστραμμένες σκόπιμα, γίνονται αντιληπτές και εμφανίζονται στην κτηνώδη μορφή ενός ράμπο. Το πρότυπο του σύγχρονου Άνδρα είναι αποκλειστικά αυτό του μυώδους σώματος, που δεν εμφορείται καν από κάποιο στοιχειώδη υλιστικό.

Φυσικά, ουδείς εξήγησε στα παιδιά ότι, φερ' ειπείν, ο Νίτσε δεν πρόβαλε τα ιδανικά κανενός Ράμπο, αλλά απλώς μίλησε για την ανάγκη να αλλάξει εσωτερικά ο άνθρωπος, για να αλλάξει ο εξωτερικός κόσμος κατά συνέπεια. Κανείς δεν έλαβε τον κόπο να πει πως ο Χίτλερ χρησιμοποίησε τον Νίτσε, όπως ακριβώς χρησιμοποίησε και τον Βάγκνερ και πως - επιτέλους - οι μεγάλοι στοχαστές και καλλιτέχνες δεν ευθύνονται για τους μελλοντικούς διαστροφείς τους - και επί-

σης πως στη Δυτική Ευρώπη ο Νίτσε δεν θεωρείται ότι έχει καμιά σχέση με το ναζισμό και τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

Ουδείς έλαβε τον κόπο να εξηγήσει, παραδείγματος χάρι, πως η στρατιωτική θητεία συνίσταται κυρίως σε τετραωρίες μέσα σε μια πληκτική σχολιά, ανιαρά προσκλητήρια και... καθαρισμούς καμινέδων, ενώ τα παιδιά που έχουν επηρεαστεί από το νεοφασιστικό ρεύμα νομίζουν πως μόλις καταταγούν, θα τους δώσουν ένα πολυβόλο και θα τους στείλουν στο Βιετνάμ να... σκοτώνουν κομμουνιστές.

Περνώντας στο κεφάλαιο των **ευθυνών**, δύο στοιχεία είναι άμεσα υπεύθυνα για την εμφάνιση του νεοφασιστικού ρεύματος.

Το πρώτο είναι γενικό και αόριστο: ο καταναλωτισμός. Βεβαίως, αυτό είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο, ένα νομοτελειακό περίπου στάδιο της καπιταλιστικής εξέλιξης. Όπου αναπτύχθηκε ο καπιταλισμός, οδήγησε τελικά στην επικράτηση του ευδαιμονισμού, του υλισμού, του σταγειριτισμού και της κυριαρχίας, εν τέλει, των υλικών αξιών. Άρα, θάνατος των ιδεολογιών και ανάγκη για νέες ιδεολογίες: εδώ βλέπουμε το γενικό πλαίσιο για την εμφάνιση του νεοφασισμού.

Δεν είναι όμως έτσι.

Φυσικά, όπως γράφει ο J. Schumpeter (στο βιβλίο του "Σοσιαλισμός, Καπιταλισμός και Δημοκρατία"), "ο Καπιταλισμός είναι ένα είδος ζωής εκλογικευμένο και μέτριο, στερούμενο παντός ηρωισμού". Οι μεταφυσικές, ψυχολογικές και καλλιτεχνικές ανάγκες του ανθρώπου όμως είναι αδιαμφισβήτητες, όπως το ίδιο αδιαμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι ο πολιτισμός μας - όπως έχει εξελιχθεί σήμερα - ενδιαφέρεται κυρίως για την κάλυψη των υλικών αναγκών του ανθρώπου.

Σε παλαιότερες, προβιομηχανικές εποχές, η ιπποσύνη και ο κώδικας της τιμής, αργότερα οι μονομαχίες ή οι ηρωικές εξερευνήσεις έδιναν στον άνθρωπο **τη δράση και το θέαμα** που χρειαζόταν το θυμικό του: η ζωή χρειάζεται ένα μυθικό περίβλημα, μία ηθική δικαίωση και μία θυμική εκτόνωση.

Σήμερα, ο άνθρωπος έχει κατασκευάσει έναν κόσμο, στη Δύση, που ονομάστηκε "Κοινωνία της Αφθονίας" - και είναι πράγματι και προσπαθεί να τον εξαγάγει προς τον Τρίτο Κόσμο, με μεγάλη μάστιγα επιτυχία. Όμως, "γι' άλλα διψά η ψυχή του, γι' άλλα κλαίει".

Στο σύγχρονο δυτικό κόσμο, το Πνεύμα δεν εξαφανίστηκε τελείως, για να αφήσει ένα τέλειο κενό, πρόσφορο για την ανάπτυξη των "θρησκειών του Απόλλωνος" και των φιλοδοξιών της - ανυπαρκτής άλλωστε - "Άρειας φυλής". Εκεί, ο καπιταλισμός δημιουργήθηκε εν μέσω ισχυρότατων πνευματικών φιλοδοξιών και ηθικών αναστολών: Σοσιαλισμός, Νέα Αριστοτέλ, Χίτλερ, Μάϊος '68, Οικολογία αλλά και Νίτσε, Φρόϊντ ή Αϊνστάιν δημιούργησαν γιγάντια τείχη στην εξέλιξη του υλισμού.

Σήμερα, το πανθομολογούμενο αίτημα για ποιότητα ζωής, το τεράστιο οικονομικό κίνημα, η επικράτηση σοσιαλιστικών κυβερνήσεων αποτελούν μέρη, εκφράζουν τη θέληση του δυτικού ανθρώπου να μη χαθεί στην κινούμενη άμμο της μόνης υλικής ευδαιμονίας.

Φυσικά, νεοναζιστικά κινήματα αναπτύχθηκαν και στη Δύση. Όμως, περιθωριοποιήθηκαν όλα, υπό το βάρος της πνευματικής και πολιτικής αντίδρασης των προοδευτικών και δημοκρατικών δυνάμεων, που φρόντισαν να δώσουν από πριν **εναλλακτικές λύσεις** στον κόσμο τους - και προπαντός στη νεολαία τους.

Εδώ, ποιος θα αντιδράσει; Και ερχόμαστε έτσι στο δεύτερο κεφάλαιο των ευθυνών.

Στην Ελλάδα, ο Καπιταλισμός επιβλήθηκε μετά το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου, σαν κυρίαρχο οικονομικό σύστημα: ένας καπιταλισμός όμως μαυραγοριτικός, δανειάζας,

ευνουκρατικός, μεταπρατικός, παραοικτικός, καθώς συνάντησε ερείπια, τα ερείπια του κοινωνικού συστήματος, με το οποίο έζησε η Ελλάδα πεντακόσια χρόνια, τα ερείπια της Μεγάλης Ιδέας, η οποία έθρεψε τους Έλληνες άλλα τόσα, τα ερείπια γενικά μιας τρομερής εθνικής περιπέτειας - σώρωσε τα πάντα στο πέρασμά του. Τα πομπώδη λόγια της πνευματικής ηγεσίας, προγονόπληχτα, κούφια - καθώς και μερικώς μεμονωμένες υψηλές μορφές, δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν τη βαθμιαία εξάπλωση μιας εργολαβικής, νεοπλουτικής και φοβερά καταναλωτικής νοοτροπίας. Έτσι, επιβλήθηκε **μια απολυταρχία του υλισμού και του ατομισμού**, αφού δεν υπήρχαν εδώ οι αντιστάσεις που στη Δύση συγκράτησαν τουλάχιστον την ηθική αξιοπρέπεια των λαών.

Είναι λοιπόν ο καπιταλισμός εδώ πρώτος υπεύθυνος, αλλά εξίσου υπεύθυνη η πολιτικό - κοινωνική και η πνευματική προπαντός ηγεσία, που τον άφησε να εισβάλει, χωρίς να προβάλει αυτή ορισμένες εξισορροπητικές ενέργειες, όπως π.χ. θα ήταν η ανάπτυξη μιας ισχυρής αυτοδιοίκησης, μια δημιουργική ανασύνθεση της λαϊκής παράδοσης ή η ανάπτυξη μιας ισχυρής Παιδείας.

Έτσι, οι νέοι που μεγάλωσαν στα τελευταία χρόνια, μετά το 1970, δεν είχαν καν την "ευκαιρία" να γαλουχηθούν με τους αποτυχημένους φορμαλισμούς του τελικά αντεθνικού εθνικισμού της δικτατορίας. Η νεολαία, λοιπόν, αποκρούει τον υλισμό και ζητά ηρωισμούς: δεν υπάρχουν άλλοι εκτός απ' αυτόν της ναζιστικής διαστολής; Η νεολαία αντικρούει τον ατομικισμό και τη σήψη: δεν υπάρχει άλλος τρόπος απ' αυτόν της ομαδικής βίας και της καταστροφής;

Η νεολαία είναι κραυγή: τώρα όμως, που το αριστερό κίνημα ευνουχίστηκε, η αδιαφορία των υπευθύνων, **οποιοδήποτε κι αν είναι αυτοί** είναι εγκληματική και εγγίζει τα όρια του κινδύνου για την εθνική επιβίωση.

Δεν είναι μέσα στα πλαίσια αυτού του άρθρου να διερευνηθεί τι ακριβώς πρέπει να γίνει με τη νεολαία, πως πρέπει να σταθούν πλάι της και το κράτος, και η πνευματική ηγεσία και το πολιτικό σύστημα. Το σίγουρο είναι ότι πρέπει να γίνει κάτι αμέσως τώρα, ένας διάλογος, σαν αρχή, συγκεκριμένα πράγματα, σαν σύντομη εξέλιξη.

Το μόνο βέβαιο είναι ότι **δεν φταίνει τα παιδιά!** Φταίνει όλοι οι άλλοι, οι Καθηγητές, οι Διανοούμενοι, οι Καλλιτέχνες, οι Πολιτικοί, οι Δημοσιογράφοι, όλοι, που πρέπει αμέσως να δράσουν, σκεπτόμενοι όχι σαν έμποροι, αλλά σαν γονείς, σαν δάσκαλοι, σαν ηγέτες, σαν πρότυπα.

Η νεολαία χρειάζεται ιδανικά! SOS!!!

(Από το περιοδικό **Νέα Κοινωνιολογία**, φθινόπωρο 1988)

Σημείωση*

* Ο κοινωνικός παρατηρητής των σύγχρονων φαινομένων προσπαθεί - πράγμα πολύ πιο δύσκολο απ' τη δουλειά ενός ιστορικού κοινωνιολόγου - να εντοπίσει τα ρεύματα που βρίσκονται ακόμη σε ρευστή κατάσταση και δεν έχουν ολοκληρώσει τη δημιουργία της φυσιογνωμίας τους, επιχειρεί να διαγράψει τις προοπτικές τους και τις δυνατότητές τους και - κυρίως - να φαντασθεί τις ιστορικές τους συνέπειες.

Φυσικά γι' αυτό χρειάζονται ειδικά επιστημονικά όργανα μέτρησης. Όμως, για μια πρώτη θεώρηση ενός ζητήματος αρκεί κατ' αρχήν η αξιέπαιστη από κάθε μεθοδολογία ανεξάρτητη νοητική σύλληψη, που εξάλλου έδωσε - ως έμπνευση, τα σπουδαιότερα πνευματικά δημιουργήματα. Η νοητική αυτή σύλληψη, που βασίζεται στην οξυδερκή παρατήρηση, στην ενδελεχή λογική ανάλυση, στη συμπερασματική επαγωγή - όσο και στην επιστημονική διαίσθηση και στη συνδυαστικότητα του πνεύματος - θα μας επιτρέψει εδώ να προσχωρήσουμε σε μία **επισημάνση**: αυτή μπορεί να δώσει αφορμή για εκτενέστερες και πιο εμπειρικές αναλύσεις.

Από την τελετή στο Λιανοκλάδι

Για τους Εβραίους Μάρτυρες Θύματα της Κατοχής Το μνημείο στο Λιανοκλάδι

Την Κυριακή 16 Οκτωβρίου 1988, στον σιδηροδρομικό σταθμό Λιανοκλαδίου πραγματοποιήθηκαν τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου για τους Εβραίους μάρτυρες θύματα της κατοχής.

Το Μνημείο αυτό ανήγειρε το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, με την έγκριση του ΟΣΕ, στην ιερή μνήμη 500 περίπου αδελφών μας από τη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι αφού κατασκεύασαν κάτω από απερίγραπτα τραγικές συνθήκες τη σιδηροδρομική γραμμή, εστάλησαν - όσοι ελάχιστοι επέζησαν του μαρτυρίου - στα κρεματόρια του Άουσβιτς, όπου βρήκαν τραγικό τέλος.

Την τελετή των αποκαλυπτηρίων του Μνημείου παρακολούθησαν 500 περίπου άτομα, μεταξύ των οποίων ο εκπρόσωπος του Μητροπολίτη Φθιώτιδος Πανοσιολογιώτατος Αρχιεπίσκοπος κ. Φιλάρτος Ελευθερόγλου, ο γενικός γραμματέας του υπουργείου Μεταφορών και Επικοινωνιών κ. Άλκης Ρουσόπουλος ως εκπρόσωπος της κυβέρνησης, ο Νομάρχης Φθιώτιδος κ. Θ. Φραγκιαδάκης, οι βουλευτές Φθιώτιδος κ.κ. Αθανάσιος Ξαρχάς και Ευάγγελος Στάικος, ο γεν. διευθυντής του ΟΣΕ κ. Χρ. Παπαγεωργίου, ο διευθυντής ΟΣΕ περιφέρειας Αθηνών κ. Αθ. Παπανικολάου, ο διευθυντής του υπουργείου Εθνικής Παιδείας κ. Κων/νος Θεοδωρόπουλος, ο πρόεδρος της Κοινότητας Λιανοκλαδίου κ. Αθ. Χειμάρας, μέλη των τοπικών αρχών και εκπρόσωποι του Τύπου.

Στην τελετή παρέστησαν επίσης οι σοφολογιώτατοι Ραββίνοι κ.κ. Ι. Μιζάν και Μ. Χαλέγουα, ο πρόεδρος και το Δ.Σ. του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου, οι πρόεδροι Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος, ο σύμβουλος της Διπλωματικής Αντιπροσωπείας του Ισραήλ κ. Εμ. Σέρι, ο πρόεδρος του Συνδέσμου Φιλίας Ελλάς - Ισραήλ κ. Δημ. Νικολαΐδης, και από τους επιζώντες σήμερα του τραγικού αυτού συμβάντος, οι κ.κ. Σαμ. Ιεσουά, Δαυίδ Σιών, Σαμ Ναχμία και Ιακώβ Καράσσο.

Στο σημείο αυτό θα αναφέρουμε τιμητικά τα ονόματα των υπολοίπων επιζώντων θυμάτων, οι οποίοι για προσωπικούς λόγους δεν παρευρέθηκαν στην τελετή: κ.κ. Δαυίδ Φλωρεντίν, Πέπο Φρανσές, Αλβέρτος Σαούλ και Ισαάκ Κουένκα.

Ψήφισμα των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων για τις δηλώσεις του υπουργού Δικαιοσύνης

Το 11ο Τακτικό Συνέδριο των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων της Ελλάδος, που συνήλθε στην Αθήνα στις 10 Δεκεμβρίου 1988, συζήτησε τις, χωρίς προηγούμενο δηλώσεις του υπουργού Δικαιοσύνης Β. Ρώτη που συνόδευσαν την απελευθέρωση του Παλαιστινίου τρομοκράτη Αλ - Ζομάρ Οζάμα και απεφασίσε ότι θεωρεί τις δηλώσεις αυτές ως απαράδεκτες δεδομένου ότι:

- 1) εξομοιώνουν τρομοκρατικές ενέργειες με εθνικούς απελευθερωτικούς αγώνες,
- 2) δικαιολογούν προμελετημένες δολοφονίες που έγιναν σε βάρος αθώων που προσεύχονταν ειρηνικά στον Οίκο του Θεού, και
- 3) παρέχουν νομική κάλυψη σε πράξεις εναντίον της ζωής και της ακεραιότητας των Εβραίων της Ελλάδος.

Το Συνέδριο διαμαρτύρεται γιατί ο υπουργός Δικαιοσύνης, παρά τις ομόφωνες αποφάσεις των αρμοδίων δικαστικών οργάνων (Εφετείου και Αρείου Πάγου) που ζητούσαν την έκδοση του τρομοκράτη στις ιταλικές αρχές, όχι μόνον δεν προέβη στην έκδοσή του, αλλά τον απελευθέρωσε παρά πάσα έννοια δικαιοσύνη.

Σε ένδειξη τιμής και μνήμης το Συνέδριο απεφασίσε όπως η αϊθούσα τελετών του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου, στην Αθήνα, φέρει το όνομα του Stefano Tache, του μικρού παιδιού ηλικίας 3 ετών που δολοφονήθηκε στη Συναγωγή της Ρώμης, τον Οκτώβριο του 1982, από τον τρομοκράτη Οζάμα.

Το παρόν ψήφισμα να επιδοθεί στον κ. πρωθυπουργό και τους κ.κ. αρχηγούς των κομμάτων και να σταλεί στον Τύπο.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙΚΙΕΒΡΑΙΟΙ

"(Οι Χριστιανοί) είμαστε όπως οι Εβραίοι. Μέσα σε τόσους αιώνες ταλαιπωρούνται διότι φεύγουν από τα χέρια του Θεού, αλλά πάλι ο Θεός τους συγχωρεί και πάλι ανεβαίνουν και κατεβαίνουν, αλλά εξακολουθούν να είναι παιδιά του Θεού. Όπως όλοι οι άνθρωποι".

Οικομενικός Πατριάρχης
Δημήτριος
(Περιοδικό Ταχυδρόμος* 24.11.1988)

Ο "Τελευταίος Πειρασμός" της Εκκλησίας της Ελλάδος εναντίον των Εβραίων

Μετά από ολόκληρες δεκαετίες παραγωγικού διαλόγου, η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία επιτέθηκε

στον Εβραϊσμό. Συγκεκριμένα, με αφορμή την ταινία "Ο τελευταίος πειρασμός", το όργανο της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, "Φωνή Κυρίου", δημοσίευσε σε έκτακτη έκδοση του Οκτωβρίου 1988 ότι **"Το έργο, που κατά τη δήλωσή του παραγωγού, γυρίστηκε με εβραϊκά κεφάλαια..."**. (Όπως είναι γνωστό, το φυλλάδιο αυτό κυκλοφορεί, μέσω των Ι. Ναών, σε 500.000 αντίτυπα, εβδομαδιαίως).

Όταν ζητήσαμε συγκεκριμένα στοιχεία από την Αποστολική Διακονία, αυτή με ένα μη ευπρεπές έγγραφο, μας έδωσε την παρακάτω "αστεία", κατ' ελάχιστο,

ως προς τα επιχειρήματα, απάντηση: "ότι τα κεφάλαια της παραγωγού Εταιρείας "Γιουνιβέρσαλ" είναι εβραϊκά" (βλ. πρόχειρα "Εθνος" 10.10.88). Αυτό το τόνισε και ο Ελληνοκύπριος δυστυχώς συνεργάτης της παραγωγού της ταινίας από τον ραδιοφωνικό σταθμό TOP FM του Δ.Ο. Λαμπράκη σε δηλώσή του που μεταδόθηκε κατά τη συζήτηση στοργυλλής τράπεζας για την ταινία με συντονιστή τον κ. Π. Ευθυμίου, υποστηρίζοντας ότι δεν έχει καμιά σημασία".

Δεν θα σχολιάσουμε όλη αυτή την τακτική που θυμίζει Μεσαίωνα. Θα θυμηθούμε απλά τα λόγια κάποιου άλλου μακαριστού Προκαθήμενου της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που μας είχε πει κάποτε "... όταν δεν έχει επιχειρήματα ο μη μορφωμένος ιερέας μας, παρουσιάζει τον μπαμπούλα του Εβραίου και φοβίζει έτσι τους πιστούς..." (Μας είχε πει κι άλλα ο τίμιος αυτός εκκλησιαστικός ηγέτης που προτιμάμε να τα αποσιωπήσουμε γιατί δεν θέλουμε να δημιουργήσουμε "σκανδαλισμό των πιστών"). Σε αντίθεση, παρουσιάζουμε την είδηση ότι, με την ευκαιρία των εορτών, στην Αγγλία, ο Αρχιεπίσκοπος του Καντέρμπουρι παρέθεσε γεύμα στον πρόεδρο του Συμβουλίου των Ισραηλιτών της Μεγάλης Βρετανίας. Τίποτα άλλο. Ας ελπίσουμε ότι αυτός θα είναι ο "Τελευταίος Πειρασμός" της Εκκλησίας της Ελλάδος εναντίον των Εβραίων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

*In Memoriam Σολομών Ρουμπέν Μορδοχαΐ (1908 - 1985).

- Παρουσίαση από τον Γιώργο Ζωγραφάκη - Έκδοση Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης - 1986.

Η τελευταία έκδοση της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, που επιμελήθηκε ο Γιώργος Ζωγραφάκης, είναι αφιερωμένη στον Σολομών Ρουμπέν Μορδοχαΐ, άλλοτε δραστήριο κοινοτικό παράγοντα και ιδρυτή του Συνδέσμου "Ισραήλ - Ελλάς".

Ο Μορδοχαΐ γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη και πέθανε πριν από λίγα χρόνια στο Ισραήλ όπου είχε εγκατασταθεί από το 1932. Είναι γνωστός στο ελληνικό κοινό από το άρθρο του "ο εβραϊκός τύπος στη Θεσσαλονίκη και γενικότερα στην Ελλάδα" που δημοσιεύθηκε στα "Χρονικά" (Ιούνιος 1978) και αποτέλεσε σημαντική συμβολή για τη μελέτη και τη γνώση της ιστορίας του ελληνοεβραϊκού Τύπου.

Το κείμενο αυτό αναδημοσιεύεται και στο υπόψη βιβλίο που περιλαμβάνει επίσης προσωπικές αφηγήσεις του Μορδοχαΐ, αποσπάσματα από το ποιητικό του έργο, τον επίχραιο που εκφώνησε στη μνήμη του ο κ. Ααρών Ρούσσο, πρόεδρος του Συνδέσμου "Ολέ Γαβάν" κ.α.

Από τα κείμενα αυτά μπορούμε να αποτιμήσουμε την προσωπικότητα του Μορδοχαΐ που διακρίθηκε ως δημοσιογράφος, ποιητής θεατρικός συγγραφέας και, μετά την εγκατάστασή του στο Ισραήλ, ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα στους διάφορους οργανισμούς που ίδρυσαν οι Ελληνοεβραίοι μετανάστες.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

* ΜΟΛΑΧΟ: Το βιβλιοπωλείο με τη μεγάλη ιστορία: στο άρθρο που δημοσιεύτηκε στο τεύχος 102 του περιοδικού μας, έγινε στον τίτλο αναγραμματισμός του οικογενειακού ονόματος των ιδιοκτητών του ιστορικού βιβλιοπωλείου.

* Αναμνηστική στήλη στο Συκούριο - Λαρίσης: με επιστολή του ο κ. Εσδράς Μωυσής (Λάρισα) διευκρινίζει ότι οι 67 εκτελεσθέντες (μεταξύ των οποίων και 7 Εβραίοι Λαρισαίοι) για τους οποίους δημοσιεύσαμε στο τεύχος 102 του περιοδικού μας, δεν υπήρξαν αντάρτες αλλά άμαχοι πολίτες (κάτοικοι Συκουρίου οι περισσότεροι).

Απεικόνιση του ιδιορρυθμού (και "απειθαρχού") βασιλιά Σολομώντα, δημιουργού του "Ύμνου Αρμάτων"

Το Προϊστορικό Θέατρο των Ισραηλιτών

Του κ. ΤΑΣΟΥ Ν. ΠΕΤΡΗ

Το Προϊστορικό Θέατρο των Ισραηλιτών, έχει σχετικά νεώτερη χρονολόγηση στο πλήρες θεατρικό του κείμενο που έχει διασωθεί κι επειδή η διάσωσή του οφείλεται σε ιδιορρυθμούς λόγους. Οι Ισραηλίτες χόρευαν πανάρχαιους χορούς με συνοδεία μουσικής. Τα ιερά τους κείμενα και διάφορες ιστορικές μαρτυρίες άλλων λαών περιγράφουν συχνά τις παμπάλαιες χορευτικές επιδόσεις τους. Ας θυμηθούμε ότι κατά την "Εξοδο" των Ιουδαίων από την Αίγυπτο, που,

σύμφωνα με την επικρατέστερη γνώμη, τοποθετείται στο δέκατο πέμπτο προχριστιανικό αιώνα, όταν τα "τέκνα του Ισραήλ" γλίτωσαν από τους διώκτες τους Αιγύπτιους στη διάβαση της Ερυθράς Θάλασσας, ο Μωυσής είπε: "Άσωμεν τω Κυρίω, ενδόξως γαρ δεδόξασται". Και η προφήτισσα Μαριάμ, η αδελφή του Ααρών, πήρε ένα τύμπανο και "εξήλθον πάσαι αι γυναίκες οπίσω αυτής μετά τυμπάνων και χορών". Όταν ο Μωυσής κατέβηκε από το όρος Σινά, οργίστηκε με το λαό του

επειδή είχαν ετοιμάσει θυσίες με μοσχάρι και χόρευαν. Όταν πήραν την "Κιβωτό της Διαθήκης" από τον οίκο Αμιναδάβ για να τη μεταφέρουν στον οίκο Δαβίδ, ο ίδιος ο Δαβίδ χόρευε ζωγρά στο δρόμο και μίλησε γι' αυτόν περιφρονητικά η κόρη του Σαούλ Μελχόλ. Ακόμη, όταν ο Δαβίδ σκότωσε το Γολιάθ, βγήκαν στους δρόμους της Ιερουσαλήμ για να τον υποδεχτούν οι γυναίκες, χορεύοντας και παίζοντας τυμπανα και κύμβαλα. Όταν κάποτε οι Βενιαμίτες δεν είχαν

γυναίκες, παραμόνευαν και άρπαξαν κοπέλες της Σηλώς που βγήκαν στα χοροστάσια των αμπελιών να χορέψουν.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε, εξάλλου πως οι Ισραηλίτες έμειναν για πολλά χρόνια "αιχμάλωτοι" των Αιγυπτίων και τουλάχιστον από τη δεύτερη χιλιετία πριν το Χριστό είχαν την ευκαιρία να παρακολουθούν ταχτικά τις εντυπωσιακές τελετουργικές αιγυπτιακές θεατρικές παραστάσεις. Έτσι, ήταν πολύ φυσικό για το λαό των Εβραίων να έχει συνειδητές προτιμήσεις για θεατρικά θέαματα. Ωστόσο, ο νόμος του Ιεχωβά, όπως τον κατέγραψε και τον ερμήνευσε ο Μωυσής, δεν επέτρεπε το θεατρικό θέαμα, ούτε στα πλαίσια θρησκευτικών τελετουργιών.

Αλλά η έφεση και η προτίμηση προς το Θέατρο ξεπέρασαν τις απαγορεύσεις του θρησκευτικού νόμου των Ισραηλιτών. Η **Κατερίνα Κακούρη**, στο βιβλίο της "Προαισθητικές μορφές Θεάτρου", έχει γράψει:

"Ο δραματοποιημένος λόγος ωρίμασε μέσα στα ιερά κείμενα. Θαιμαστά δείγματα δίνει πολλά η Αγία Γραφή, όπως στον ΐώβ και στο Άσμα Ασμάτων. Πολλοί παραδέχονται πως τα αριστουργήματα αυτά της Παλαιάς Διαθήκης ήταν θεατρικά έργα και πως παριστάνονταν στην ιουδαϊκή εποχή. Και αν αυτό μένει ανεξακριβωτό, όμως ο δραματικός διάλογός τους είναι ολοφάνερος, έστω και αν η διάθεση είναι αποκλειστικά φιλοσοφική στον ΐώβ ή αν το Άσμα Ασμάτων δημιουργήθηκε από λυρική ερωτική διάθεση".

Το κείμενο του ΐώβ, που έχει γραφεί από άγνωστο ποιητή, ανήκει στον πέμπτο προχριστιανικό αιώνα. Έτσι, δεν περιλαμβάνεται στην προϊστορική εποχή, που εξετάζουμε εδώ.

Το "Άσμα Ασμάτων", όμως, γράφτηκε από το βασιλιά **Σολομώντα** το δέκατο αιώνα πριν από τη γέννηση του Χριστού. Κορυφαίοι κριτικοί και συγγραφείς το θεωρούν ένα από τα αριστουργηματικότερα ποιητικά κείμενα της διεθνούς λογοτεχνίας. Και πολλοί σημαντικοί συγγραφείς, όπως ο πολυγραφώτερος και σπουδαιότερος εκκλησιαστικός συγγραφέας των πρώτων χριστιανικών αιώνων **Οριγένης**, δεν έχουν καμιά αμφιβολία πως πρόκειται για θεατρικό έργο.

Ο βασιλιάς Σολομώντας, καθώς αναφέρει η Γραφή, "ην φιλογύνης. Και ήσαν αυτώ γυναίκες άρχουσai επτακόσiai και παλλακαί τριακόσiai. Και έλαβε γυναίκας αλλοτρίας και την

θυγατέρα Φαραώ, Μωαβίτιδας, Αμμωνίτιδας, Σύρας και Ιδουμαίας, Χετταίας και Αμοραίας". Εκείνος, λοιπόν, ο βασιλιάς με τις χίλες γυναίκες, που αψηφούσε το θρησκευτικό νόμο κι έσιμιγε με εκατοντάδες ξένες, είχε και ταλέντο λογοτέχνη. Έγραψε παροιμίες, μύθους και ποιήματα με κομψό ύφος και ψηλή πνοή. Φαίνεται πως κάποτε η έμπνευσή του τον οδήγησε στη συγγραφή ενός θεατρικού έργου με ποιητικό διάλογο. Ουσιαστικά πρόκειται για δραματοποίηση μιας ερωτικής ιστορίας, με ήρωα τον ίδιο τον Σολομώντα και ηρωίδα τη Σουλαμίτιδα, μια πολύ όμορφη νεαρή Ισραηλίτισσα βοσκοπούλα.

Το "Άσμα Ασμάτων" έχει φτάσει σ' εμάς από τη μετάφραση στα ελληνικά των "Εβδομηκοντα" (που έγινε ανάμεσα στον τρίτο και στο δεύτερο προχριστιανικό αιώνα). Κανένας, ωστόσο, δεν ξέρει πόσες μεταγραφές και τροποποιήσεις του κειμένου είχαν γίνει ως τότε - ίσως με μια κρυφή διάθεση των Ισραηλιτών να αποσιωπήσουν το ότι ήταν θεατρικό έργο, παρά την απαγόρευση του θρησκευτικού τους νόμου.

Σ' αυτό το σημείο βρίσκονται οι ιδιόρρυθμοι λόγοι της διάσωσης του κειμένου, το οποίο, ως θεατρικό έργο και εξαιτίας των τολμηρών ερωτικών του περιγραφών και φράσεων, ασφαλώς δεν έχει θέση σε "ιερά βιβλία". Φαίνεται πως ο ίδιος ο Σολομώντας φρόντισε να μείνει μαζί με τ' άλλα προϊστορικά εβραϊκά λογοτεχνικά κείμενα. Όταν, μετά από πολλούς αιώνες, χωρίς να το καλοξετάσουν, κάποιοι περιέλαβαν τα αρχαία εβραϊκά κείμενα στην "Παλαιά Διαθήκη", το "Άσμα Ασμάτων" ακολούθησε όλα τ' άλλα. Από εκεί και

πέρα, ήταν πολύ φυσικό διάφοροι θεολόγοι ή ψευδοιστορικοί να θελήσουν να "θολώσουν τα νερά". Οι Εβραίοι είχαν κάθε λόγο να κρύβουν ότι το κείμενο ήταν θεατρικό, αφού μ' αυτό παρουσιάζεται διπλά βλάστημος και ανυπάκουος ο Σολομώντας στο θρησκευτικό τους νόμο. Και μερικοί χριστιανοί θεολόγοι έφτασαν ως το σημείο να υποστηρίξουν την τουλάχιστον αστειά άποψη ότι το "Άσμα Ασμάτων" είναι... "θεόπνευστο" και ότι, αλληγορικά, αφορά το... γάμο του Χριστού με την Εκκλησία!

[Το κείμενο αυτό αποτελεί ανεξάρτητο κεφάλαιο στο βιβλίο του Τάσου Ν. Πετρή, "Προϊστορικό Θέατρο", (έκδοση "Μικονιάτικο Μελέτη", Μύκονος, 1988, σελίδες 60 - 63). Για το ίδιο θέμα και με τον ίδιο γενικό τίτλο ("Προϊστορικό Θέατρο") μεταδόθηκε ραδιοφωνική σειρά από εννιά ημίωρα στο Α' Πρόγραμμα της ΕΡΤ (13 Μαΐου έως 8 Ιουλίου 1987), με κείμενα και σκηνοθεσία του Τάσου Ν. Πετρή.

Ο **Τάσος Ν. Πετρή**ς γεννήθηκε στο Βόλο το 1937. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές και Οικονομικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας.

Είναι μέλος του Δ.Σ. του Θεατρικού Μουσείου (Μουσείου και Κέντρου Μελέτης Ελληνικού Θεάτρου), μέλος του Δ.Σ. της Εταιρείας Γραμμάτων και Τεχνών Πειραιά, τακτικό μέλος της Εταιρείας των Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, μέλος στο Πειθαρχικό Συμβούλιο της Ελληνικής Εταιρείας Δημοσίων Σχέσεων, τακτικό μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Σκηνοθετών, της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Πειραιά και του Ελληνικού Κέντρου του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου].

Η "μετάνοια" του γερμανικού λαού

"Βαρύτατα και αληθινά απαράδεκτα, βλάσφημα, ανυπόφορα όσα εκστόμισε ο ατυχής, τέως πλέον, Πρόεδρος του Δυτικογερμανικού Κοινοβουλίου για την άγρια εκείνη, αιματοστάλαχτη "Νύχτα των κρυτάλων" κ. Τζέννινγκερ. Πέρα από την πράξη αυτή, αναρωτιόμαστε ως ποιο βάθος έχει φτάσει η "μετάνοια" του γερμανικού λαού για τη ναζιστική θηριωδία που ερείπωσε την Ευρώπη και τον πολιτισμό της. Οι λόγοι, χωρί τ. Προέδρου ήταν ατυχία ή σύμπτωση;"

[Περιοδικό **Ευθύνη**, Δεκέμβριος 1988]

Η αρχή του δρόμου προς το Ολοκαύτωμα

Την ώρα αυτή, η ιστορία βρίσκεται μετέωρη

Του κ. ΘΩΜΑ ΑΛΕΞΙΟΥ
Βουλευτού Ξάνθης

"Οι αποκαλύψεις της συμμετοχής του Κουρτ Βάλντχάιμ σε ναζιστικές μονάδες στα Βαλκάνια με ενεργό σύμπραξη στην εξόντωση χιλιάδων Εβραίων προκαλούν διεθνώς ποικίλες αντιδράσεις". (Εφημερίδες 30.5.86).

Δεν τα 'χουμε με κανένα. Ούτε με τον Βάλντχάιμ μήτε με τα Ες - Ες. Είμαστε τόσο αδύναμοι για να χτυπήσουμε το "θηρίο" κι όταν ακόμη βρίσκεται στην κλούβα.

Η ισχύς μας, το σφουγγάρι! Αγαπάτε τους εχθρούς σας!

Μήπως εκείνο τον καιρό κρυμμένη σε μια σοφίτα ενός μαγαζιού στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, μια Εβραίο-πούλα δεκαπέντε ετών, η Άννα Φρανκ δεν έγραφε στο ημερολόγιό της ζώντας το δράμα για τη ντροπή και τη φυλετική παραφροσύνη των Ναζιδίων τα εξής:

"Ξέρω πως είναι πολύ δύσκολο να προσπαθείς να 'χεις κάποια πίστη, την ώρα που οι άνθρωποι κάνουν τόσο τρομερά πράγματα... Όμως μπορεί ο κόσμος να περνάει μια κακή "φάση". Και πιστεύω ακόμα, πως ότι κι αν κάνουν οι άνθρωποι, είναι καλοί στο βάθος της καρδιάς τους".

Το κακό που μας κάνει ο Βάλντχάιμ τώρα είναι ότι ενώ όλα τούτα τα βλέπαμε στον ύπνο μας πια, σαν ένα εφιαλτικό όνειρο μιας ανελέητης εποχής, ήλθε να μας τα θυμίσει και να μας τα φέρει στη μνήμη μας πάλι ανατριχιαστικά.

Είμασταν τότε σε μια ηλικία που το κάθε τι μας συγκινούσε αφάνταστα. Κι ήταν Άνοιξη.

Αναγιγνώσαμε ακούγοντας εμβατήρια από το Συμμαχικό Σταθμό του Κάιρου ή τους ψαλμούς από τα πάθη του Χριστού και κοκκινίζαμε χωρίς να καταλαβαίνουμε γιατί, όταν μας μιλούσε μια γυναίκα. Αποζητούσαμε να πεθάνουμε ασυλλόγιστα μα θεαματικά για το τίποτε, γράφοντας κάθε βράδυ συνθήματα στους τοίχους και τα μάτια μας γέμιζαν δάκρυα, καθώς ο φιλόλογός μας μιλούσε για λεφτεριά, ισοπολιτεία και δικαιοσύνη, ερμηνεύοντας την απολογία του Σωκράτη.

Ο Βάλντχάιμ ήλθε να μας θυμίσει πρόσωπα αγαπημένα, παιδικούς φίλους αλησμόνητους που μέχρι τότε ξέγνοιαστα παίζαμε μαζί τους μέσα σε μια αυλή, διαβάζαμε γύρω από ένα τραπέζι, κολιμπτούσαμε στη θάλασσα και απολαμβάναμε τις ανησυχίες της εφηβίας με συστολή και περιέργες αναζητήσεις μοναξιάς. Η Λόλα, ο Ρέντζο, ο Φρέντυ, ο Αβραμίκος, ο Μισελίκος, ο Γιαχιέλ.

Αλλά ο μεγάλος μας έρωτας, αγνός στ' αλήθεια στάθηκε η Λόλα.

Τι κορίτσι! Άρτεμις!

Φταίγανε τα μάτια μας που τη βλέπαμε έτσι:

Κι εκείνη η άκαρδη, λέτε να μη το 'παιρνε χαμπάρι; Ήταν όμως τόσο χαριτωμένη και ατίθαση, γοητευτική και ξύπνια, με τα σπυράκια της, τα "άνθη της νεότητος", που είχε γίνει άθελά της

ο αέρας που αναπνέαμε, ο άπιαστος καϊμός της παρέας. Το βάσανο, το ντέρτι, το σεκλέτι, ο σεβντάς και το πλατωνικό μας καψόνι.

Και ξαφνικά όλα αυτά πέθαναν μια μέρα. Έγιναν στάχτη. Και ηχούσανε στ' αυτιά μας προφητικά τα θλιμένα λόγια του νέου ποιητή.

"Οι μέρες μας αποχαιρετούν,

"Οι αγάπες μας αρνούνται το φίλι,

"Κανείς δεν θ' απομείνει, κανείς!

Μαύρη κατοχή.

"Επί των ποταμών της Βαβυλώνας εκεί εκαθίσαμεν και εκλαύσαμεν εν τω μνησθήναι ημάς την Σιών".

Άλλο τίποτε από κλαυθμούς και οδυρμούς.

Ο περιούσιος λαός του Ισραήλ κάτω από φωτιά και μαχαίρι, επί αιώνες.

Μετά τον ολοκληρωτικό αφανισμό του μανιακού, δικτάτορος του Τρίτου Ράιχ, βγήκαν στο φως ανήκουστα πράγματα γύρω από τις μαζικές εκτελέσεις των Εβραίων.

Ο Μαλαπάρτε στο βιβλίο του "Καπούτ", "Το Άουσβιτς με τα μάτια των Ες - Ες" που οι συγγραφείς, είναι ο ένας ο διοικητής, ο άλλος ένας υπάλληλος της πολιτικής Αστυνομίας και ο τρίτος ο γιατρός, και οι τρεις Ες - Ες του περιβόητου στρατόπεδου συγκεντρώσεως, που μέσα από το βιβλίο αυτό, δεν υπάρχουν περιθώρια επιείκειας και συγχώρεσης.

Ο Σαμουέλ Πιζάρ με "Το αίμα της ελπίδας" μιλάει για την κόλαση του ναζισμού και παραθέτει τις τραγικές του εμπειρίες από τα στρατόπεδα του θανάτου, παιδί όντας 13 ετών και από τους φούρνους του Νταχάου δέεται μέσα από μια στροφή από τον ψαλμό του Ησαΐα: "Ποιός από σας μπορεί να ζήσει στη φωτιά που κατακαίει τα πάντα".

Τέλος από το τεκμηριωμένο βιβλίο του αείμνηστου Στρατάρχη Παπάγου που έζησε "Δύο χρόνια στα χιτλερικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως", σε ένα σημείο αναφέρει χαρακτηριστικά για την κοιλάδα του Ορανιεμπούργκ ότι "η αναδιδομένη δυσσομία εκ της καπνοδόχου του κρεματορίου έπειθεν ότι μακάβριον έργον συνετελείτο εις τας αιθούσας του".

Τα βιβλία αυτά κι άλλα πολλά διτι-κοευρωπαϊών διανοουμένων, περιγράφουν το ολοκαύτωμα, την συστηματική γενοκτονία και την ομαδική πολτοποίηση τους, που αποτελούν την Μαύρη Βίβλο κείνης της περιόδου.

Κι αν τούτη την ώρα νοιώθουμε μια αποστροφή και μια αηδία για όλους τους Βάλντχάιμ της γης, τους βασανιστές και δυνάστες, είναι γιατί μας θυμήσαν την ντροπή που ζήσαμε.

Αυτή η πικρή ανάμνηση παραμένει πάντα εντός μας οδυνηρή και σύγκαιρα τραγική.

Γόλγοι και Εβραίοι

Επιγραφαί εκ Κύπρου

Του ΣΙΜΟΥ ΜΕΝΑΡΔΟΥ

Που της Κύπρου έκείντο οι περιώνυμοι Γόλγοι ή Γόλγοι είναι ακόμη ζήτημα.

Των ημετέρων ο αρχιμανδρίτης Κυπριανός τω 1788 (Ιστορία Χρονολογική Ενετίαςιν, σ. 48) έκρινε "να έκείτο η πόλις αὐτή μεταξύ ακανθούς και καρπασίου κατά την θάλασσαν".

Ο μακαρίτης Αθανάσιος Σακελλάριος έθηκε πρώτος τω

1855 (εν τη α' εκδόσει των "Κυπριακών", τομ. Α', σ. 187) τους Γόλγους εις την παρά την Αθηνών τοποθεσίαν Γιόρκους, σιωπηλώς δε (βλέπε β' εκδ. τομ. Α' σ. 195) ηκολούθησαν αυτόν οι εκεί ανασκάψαντες αλλοδαποί, ο Vogue, ο G. Colonna Ceccaldi και ο Cesnola.

Αλλά κατά των Γάλλων (Franzosen) αντεπεξήλθε δορυμύς ο

Γερμανός Richard Neubauer, όπως αποδείξει ότι οι Γόλγοι έκείντο εις τα Κούκλια της Πάφου, νομίζων ότι τα Κούκλια είναι φανερά παραφθορά του Γόλγοι! Αλλά τα Κούκλια ανεσκάφησαν και η παράδοσις ότι εκεί έκείτο η Παλαίταφος απεδείχθη αληθινή.

Τέλος ο κ. J.L. Myres επληροφόρησε τον κ. G.F. Hill (Catalogue of the Greek coins of

Cyprus, London, 1904, s. xiv σημ.) ότι he is inclined to look for Golgi εγγύς της Πύλας μεταξύ Λάονακος και του ακρωτηρίου Πηδαλίου.

Η οριστική του ζητήματος λύσις απομένει λοιπόν εις τας ανασκαφάς, εάν δηλ. ευρωμεν επιγραφὴν φέρουσαν το ὄνομα των Γολγών ή της Γολγίας Αφροδίτης.

Παρατηρούμεν εν τούτοις ότι τα κατά του ταυτισμού των Γόλγκων προς τους Γολγούς επιχειρήματα δεν είναι λίαν ισχυρά.

Ο Neubauer (σ. 677) ισχυρίζεται ότι οι Γόλγοι δεν ήσαν πόλεις, επειδή ο Πανσανίας (8, 5, 2) λέγει ότι προ της ιδρύσεως του εν Πάφω ναού "η θεός παρά Κυπρίων τιμάς είχεν εν Γολγοίς καλουμένω χωρίω". Αλλ' ορθώς ο Σακελλάριος (Κυπρ. Α' 195) αντιείπεν ότι το χωρίον σημαίνει και πόλιν.

Οι κάτοικοι της Αθηνού Γόλγκους καλούσι κυρίως στενόν και μακρόν γήλοφον, εκτεινόμενον ΒΑ της κόμης, αρχαιοτήτες δε ανακαλύπτονται και περίξ και εντός αυτής. Εάν δε στραφώμεν ολίγο απωτέρω, βλέπομεν ότι περί τα τρία αγγλικά μίλια ΒΑ κείται η Μελούχεια, ήτοι η αρχαία Μηλούχεια και ολίγον απωτέρω η Τρεμετουσία, ήτοι ο αρχαίος Τρεμιθούς και το Άρσος, ήτοι Άλσος.

Κατά ταύτα εικάζω ότι και οι Γολγοί ουδεν άλλο ήσαν ή κυπριακή προφορά του βολβοί και επομένως η Αφροδίτη εξ αυτών είχε την επίκλησιν Γολγία, καθώς π.χ. η Αθηνά επωνομάζετο εν Σικυώνι Κολοκασία (Αθην. σ. 72 β, Γ' βιβλ.), Κυδωνία (Παυσ. 6, 21, 6), Κυπαρρίσια (Παυσ. 3, 22, 9) κ.τλ.

Τα νέα μνημεία, βάθρον ανδριάντος και κίων, ανεκαλύφθησαν εντός της σημερινής κόμης, εν τω κήπω της οικίας του Χατζή Στεφανή Χ. Αναστασίου όπου και κείνται. Καθ' α λέγει, εύρεν αυτά εν μέτρον υπό το έδαφος και πέντε

μέτρα μακράν απ' άλλων μετ' άλλου ανεπιγράφου λίθου. Είναι δυνατόν να μη ευρίσκοντο ανέκαθεν ακριβώς εκεί, αλλ' επειδή οι λίθοι είναι βαρείς, είναι απίθανον ότι μετεκομίσθησαν μακρόθεν.

Ο κίων της Αθηνού είναι σπουδαιότατος. Είναι στρογγυλός, λευκού μαρμάρου άνευ ραβδώσεων, ύψους ήδη (διότι άνωθεν είναι κολοβός) 1,62 μ. έχει δε διάμετρον κάτωθεν 0,46 μ. αλλ' εφόσον υψούνται λεπτύνεται μέχρι 0,39 μ. Περί τα 0,18 μ. από της βάσεως καταλήγει η ακόλουθος επιγραφή, γεγραμμένη δια βαθέων και μεγάλων γραμμάτων, ουχί μικροτέρων των 0,06 μ.

ΙΩΧΗ ΠΡΕCΒ
ΥΙΟΥ CYNECIOY
ΑΝΕΝΕΩCΑΝ
ΤΟ ΠΑΝΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΕΒΡΑΙΚΗΣ

Είναι πρόδηλον ότι η επιγραφή είναι συνέχεια του προηγούμενου κίονος και ότι ο κίων ίστατο επί βάθρου ή τοίχου τοιουτοτρόπως, ώστε η επιγραφή ν' αναγινώσκηται υπό των παρερχομένων και τέλος ότι το οικοδόμημα, όπερ υπεβάσταζεν εν Αθηνού, ήτο εβραϊκή συναγωγή.

Ο Ε. Αποστολίδης Σοφοκλής εν τω Λεξικώ της Ρωμαϊκής και Βυζαντινής γερμόδου ερμηνεύει ορθώς "η εβραϊκή, synagoga" αλλ' η παραπομπή είναι σφαλερά. Πέτρος ο Αντιοχείας (εν Migne Part. Gr. tom. 120, σ. 780Α) λέγει: "ότι μεγάλη τις ην εβραϊκή τότε εις Ρώμην, καθώς και η Βίβλος των πράξεων των Αποστόλων (28, 17) διασαφεί". Και το ΠΡΕCΒ, ήτοι πρεσβύτερου πρέπει να ενοηθεί υπό σημασίαν ιερατικήν (βλ. Ernest Renan, Histoire du peuple d' Israel, tom. IV, σελ. 405).

Το σχήμα των γραμμάτων (ιδίως το Α, το Ν (ν) και το Ω) και το μήκος αυτών μνηνεί ότι η επιγραφή πάντως δεν είναι παλαιότερα του Β' μ.Χ. αιώνος, ουδείς δε των επιγραφικών, όσοι παρακληθέντες είδον το

αποτύπωμά μου, εθεώρησαν αυτήν - αρχαιοτέρων των χρόνων του Αδριανού, ο δε κ. Σβορώνος κατέβη και μέχρι του μεγάλου Κωνσταντίνου.

Βραδύτερον δυσκολώτατον είναι να τεθή το μνημείον τούτο δια γνωστούς ιστορικούς λόγους. Επί της βασιλείας Κωνσταντίνου του μεγάλου μέγας λιμός εγένετο εν Κύπρω (βλ. Θεοφάνη, έκδ. Bonnæ σ. 42) ον η παράδοσις παρέστησεν ως τελείαν ερημίωσιν της νήσου. Επειδή δ' ελέγετο ότι συνώκισεν αυτήν η αγία Ελένη, μανθάνομεν εκ της παραδόσεως ότι έκτοτε η νήσος είχε κατοίκους, οι οποίοι κατά την φράσιν του Κυπριανού (σ. 53) "ήτον όλοι Ρωμαίοι" κατά δε τον Porcacchi (L' isole piu famose, Venetia σ. 150) επαναλαμβάνοντα την φράσιν αρχαιοτέρων φράγκων χρονογράφων tutti erano Greci et Grecamente vivevano. Αλλά πρό πάντων απίθανον είναι ότι μετά την επικράτησιν του Χριστιανισμού εγγύτατα της Επισκοπής Τρεμιθούντος, υπ' αυτά τα όμματα του Αγίου Σπυριδωνος, θα επετρετέτο να ιδρυθεί εβραϊκή συναγωγή.

Εάν δε πράγματι δεν αναβαίνει η επιγραφή επέκεινα των Ανδριανείων χρόνων, ανάγκη να τεθή κατά τας δύο μεταξύ εκατονταετηριδας (117 - 313 μ.Χ.). Αλλ' ακριβώς τότε η ύπαρξις και ενός μόνου Ιουδαίου εν Κύπρω προσκρούει προς φερόμενον χωρίον Δίωνος του Κασσίου (LXVIII, 32), όστις διηγούμενος τας επί Τραϊανού φοβεράς σφαγάς των Ιουδαίων επιφέρει κατά την επιτομήν Ιωάννου του Ξιφιλίνου τα εξής (έκδ. J. Bekker, tom. II σ. 321) "Και Τραϊανός μεν εκείθεν ούτως απήλθε και ου πολλά ύστερον αρρωστείν ήρχετο, και εν τούτω οι κατά Κυρήνην Ιουδαίοι Ανδρέαν τινά προσήσάμενοι σφων, τους τε Ρωμαίους και τους Έλληνας έφθειρον... ώστε τας πάσας δύο και είκοσι μυριάδες απολέσθαι. Εν τε Αιγύπτω πολλά έδρασαν όμοια και εν τη Κύπρω, ηγουμένου τινός σφίσιν Αρτεμίωνος και απώλοντο και εκεί μυριάδες τέσσαρες και

είκοσιν, και δια τούτο ουδενί Ιουδαίω επιβήναι αυτής έξεστιν, αλλά καν ανέμω τις βιασθείς ες την νήσον εκπέση θανατούται".

Ο Δίων έγραφε τα κατά τον Τραϊανόν μίαν εκατονταετηρίδα και πλέον μετά τον θάνατον του αυτοκράτορος εκείνου, εάν άρα η μαρτυρία αυτού είναι γνησία, η επιγραφή της Αθηνών δεν δύναται να τεθή καθ' όλον τον μεταξύ χρόνον, αλλά μόνον μετά την έκδοσιν του βιβλίου του Δίωνος.

Αλλά και τότε, νομίζω, γεννώνται πάλιν αι εξής απορίες, α) πως και τότε ο δρακόντειος εκείνος νόμος (τίνος;) κατηγορήθη σιωπηρώς; β) πως οι Κύπριοι μετά εκατόν είκοσιν έτη σκληρότατης εφαρμογής του νόμου κατά των εχθίστων Ιουδαίων, υπέμειναν ου μόνον την εγκατάστασιν ολίγων τινών εν τοις παραλίοις, αλλά και την ίδρυσιν ολοκλήρου και μεγάλης συναγωγής εν αυτώ τω κέντρω της νήσου; και γ) πως ηδύνάτο να γραφή προσηκόντως υπό των ιδρυτών, έστω και μετά εκατόν είκοσι μόνον έτη ότι ανενέωσαν το έργον της συναγωγής, αφού η ανανέωσις σημαίνει ότι έκτισαν τουλάχιστον επί του αυτού εδάφους όπου έκείτο η παλαιά, ότε πρέπει να πιστεύσωμεν ότι τέσσαρες γενεαί Κυπρίων δεν εσφετερίσθησαν το κτήμα των ες αεί εξορισθέντων;

Ίνα συμβιβάσθ τις την επιγραφήν και το χωρίον πρέπει να παραδεχθεί πολλές συμπτώσεις, λ.χ. ότι από της αρχής του Γ' αιώνος μετεβλήθησαν αίφνης ου μόνον τα πράγματα, αλλά και τα αισθήματα των Κυπρίων, ο δε νόμος εκείνος εθεωρήθη γράμμα νεκρόν, και ότι τότε μεν ιδρύθη εν Αθηνών συναγωγή τις, ο δε σωθείς κίων είναι της κατόπιν ανανεώσεως. Αλλά πρέπει συγχρόνως να πιστεύσωμεν ότι και οι νέοι Ιουδαίοι άποικοι ήσαν και αυτοί εξηλληνισμένοι, ώστε ονομάζοντο **Συνέσιος** και **Ιωσής** ως ο Κύπριος **απόστολος Βαρνάβας**.

Αλλά το "μέμνασ' απιστείν" είναι σοφόν. Επειδή δε ούτε ο **Ευσέβιος**, ούτε ο **Orosius** (βλ. Pauli

Orosii Historiarum VII 9, 11 εκδ. Zangemeister, 1889, σελ. 250) διηγούνται τον περιεργον αποκλεισμόν των Ιουδαίων εκ της Κύπρου, και επειδή εν τω φερομένω χωρίω του Δίωνος υπάρχει και άλλη μεγίστη απιθανότης, η των 24 μυριάδων των θυμάτων - όσοι δηλ. δεν είναι σήμεραν απαξάπαντες οι κάτοικοι της Κύπρου - εύλογος είναι, φρονούμεν, η προς την γνησιότητα του χωρίου δυσπιστία, ως χωρίου ουχι του Δίωνος, αλλά του **Ξιφιλίνου**, ζωγραφούντος, ίσως επί τη βάσει μεταγενεότερου χριστιανού σχολιαστού, τα κατά την στάσιν εκείνην ανοσιουργήματα των Ιουδαίων, αναβιβάζοντος τας χιλιάδας εις μυριάδας και παραλαμβάνοντος τον περιφερόμενον θρύλον της εκ Κύπρου διηνεκούς αυτών εξορίας.

Επί των χριστιανών αυτοκρατόρων ημών η Κύπρος πάντως ολίγους είχεν Ιουδαίους, την δ' επίλειψιν ταύτην απέδιδον πιθανώς εις νόμον του Τραϊανού οι γινώσκοντες την άλλοτε πληθύν αυτών εν τη νήσω και τας αματηράς επί εκείνου ταραχάς.

Ο βιογράφος **Επιφανίου του μεγάλου** όλως ανυπόπτως διηγείται και τ' ακόλουθα, συμβαίνοντα επί **Αρκαδίου** και **Ονωρίου** εν τη πρωτεύουσά της Κύπρου **Κωνσταντία**, δηλ. εν αυτή εκείνη τη **Σαλαμίνι** ην ιδίως κατέστρεψεν η στάσις των Ιουδαίων: "Εν δε τις νομικός Ιουδαίος Ισαάκ ονόματι, ανήρ ευλαβής και φυλάττων τον νόμον τον Μωσαϊκόν μετ' ακριβείας. Ουτος προσκολληθείς Επιφανίω και κατηχηθείς υπ' αυτού εφωτίσθη, ήμεθα ουν οι τρεις μένοντες εν οίκω ενί".

Ότι πάντες οι περί των Ιουδαίων θρύλοι κατελίνοντο ασμένως υπό των χριστιανών - πιθανώς δε και του Πατριάρχου Ξιφιλίνου - και οσάκις αυτά τα πράγματα αντέφασκον, μαρτυρούσι και τ' ακόλουθα: Ένα μόλις μετά τον Ξιφιλίνον αιώνα (1170) **Βενιαμίν ο εκ Τουδέλας** εύρεν εν Κύπρω αιρετικούς Ιουδαίους, ους ονομάζει "Κυπριώτας" (Kaphrossin)

εορτάζοντας την Κυριακήν αντί του Σαββάτου και θεωρούμενους υπό των αλλαχού Ιουδαίων ως αποσυναγωγούς" (βλ. προχείρως την μετάφρασιν παρά Cobham Excerpta Cypria, Cambridge, 1909, σ. 5).

Επί δε της φραγκοκρατίας ου μόνον οι χρονογράφοι μνημονεύουσιν Εβραίων εν **Αμμοχώστω** (βλ. J. Hackett, ενθ' ανωτ. σ. 536), περί εγκλημάτων όσα διαπράττει "εις Συριάνος ενός Εβρηού (αρθρ. σπ'ς)" "εάν εις Ρωμής εγκλητευή... ένα Εβρηόν, (αρθρ. σπθ' σ. 484) πως ομνύει ο Εβραίος (αρθρ. σφα' σ. 485) κ.λπ. Και όμως ο Κυπριακός (σ. 95) αναγράφων το χωρίον του Ξιφιλίνου ανακράζει αμέσως "ιδού λοιπόν η αιτία, δια την οποίαν εις τους πέριξ της νήσου τόπους κατοικούσαν Εβραίοι, εις δε την Κύπρον καν ουδέ έρχονται και μέχρι της σήμεραν" την δε βεβαίωσιν ταύτην επίστευσαν και πάντες οι μετ' αυτόν Κύπριοι.

Νομίζω λοιπόν ότι Κυπριανός τις σχολιαστής υποβόηθησε τον Ξιφιλίνον εις συμπλήρωσιν της διηγήσεως του Δίωνος, η δ' επιγραφή της Αθηνών λίπτουσα κατά τον υπό του χωρίου τούτου απηγορευμένον χρόνον, σαλεύει την εις αυτό πίστιν ημών. Οπωσδήποτε δ' όμως ο κίων είναι αξιόλογον μνημείον της τε κυπριακής και της εβραϊκής ιστορίας, (διο παρατίθεται και χωριστή φωτοτυπία).

(Άρθρο του **Σίμου Μενάρδου** που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "**Αθήνα**", τόμος 22, του 1910. Στη μελέτη αυτή αποδεικνύεται η παρουσία Εβραίων στην Κύπρο από την π.Χ. εποχή. Ο συγγραφέας του άρθρου, Σ. Μενάρδος (1872 - 1933) υπήρξε καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Δίδαξε επίσης στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, διοργάνωσε το Κυπριακό Αρχαιολογικό Μουσείο και υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών από του 1926, εκλεγείς και γεν. γραμματέας της).

ΥΠΑΤΗ (1987): Εβραϊκά σύμβολα σε βυζαντινό μνημείο.

Η Ισραηλιτική Παροιμία της Υπάτης

Του κ. ΚΩΣΤΑ ΚΑΨΑΛΗ

Συμβολαιογράφου Λαμίας, πρώην συμβολαιογράφου Υπάτης

Η Υπάτη η ιστορική όμορφη κωμόπολη της Φθιώτιδος, Δήμος με χίλιους μόνο κατοίκους σήμερα, χτισμένη στις Β.Δ. παρυφές της Οίτης, γνωστή με το όνομα "Υπάτη" από τον Αριστοτέλη, σαν "Υπατα" από τον ιστορικό Πολύβιο, ως "Νέαι Πάτραι" των Βυζαντινών, σαν "La Patria" των Φράγκων και Καταλανών και ως "Πατρατζίκι" της Τουρκοκρατίας, υπήρξε μια πόλη που η ιστορία της και το παρελθόν της χάνονται στα βάθη των αιώνων, ανάμεσα στο θρύλο, στον μύθο και στην πραγματικότητα. Η αρχαία ποιητική μούσα την απεκάλεσε "Ηρώων Θρέπτειρα" δηλαδή "πόλη

που ανέτρεφε ήρωες". Πρωτεύουσα των Αιωνίων κατά τους αρχαίους χρόνους με το δικό της νόμισμα, συμπρωτεύουσα του δουκάτου των Αθηνών και Νέων Πατρών επί Καταλανών, πόλη με ισχυρό κάστρο το οποίο επεσκεύασε ο Ιουστινιανός καθώς και έδρα Επισκόπου κατά τους Βυζαντινούς χρόνους, λόγω της δεσπόζουσας θέσεώς της στην περιοχή, συνέβαλε αποφασιστικά στο διάβα των αιώνων στην ιστορική εξέλιξη τόσο στον Ελλαδικό χώρο όσο και πέραν αυτού. Η Υπάτη είναι γνωστή και ως η πόλις των επιγραφών και των

μωσαϊκών. Επίσης από την Αρχαιότητα ήσαν γνωστά τα περίφημα Ιαματικά Λουτρά της, τα οποία κατά τον Στράβωνα ανάβλυσαν μετά από μεγάλο σεισμό το 423 π.χ.

Κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους η Υπάτη γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη και ακμή και κατά μια παράδοση ο πληθυσμός της έφτανε τους εξήντα περίπου χιλιάδες κατοίκους. Κατά τους χρόνους αυτούς κατά τον Ιστορικό της Φθιώτιδος Ιωάννη Βορτσέλλα πολυάριθμοι Ιουδαίοι έμποροι ήρθαν στην Υπάτη και δημιούργησαν όπως και σε άλλες ελληνικές πόλεις (Κόρινθο, Ρόδο,

Θεσσαλονίκη κ.λπ.) μία αξιόλογη Εβραϊκή παροιμία, η οποία από τον πρώτο αιώνα μ.χ. κατείχε το εμπόριο της πόλης. Η δημιουργία της Ισραηλιτικής αυτής παροιμίας δείχνει ότι η Υπάτη ήταν οικονομικό, κοινωνικό και πνευματικό κέντρο της περιοχής. Οι Εβραίοι κάτοικοι της Υπάτης υιοθέτησαν την Ελληνική Γλώσσα, κράτησαν όμως αρκετά στοιχεία από την Εβραϊκή και μεταξύ τους μιλούσαν τη Ρωμανιώτικη διάλεκτο, ένα ιδίωμα Ελληνικό με πολλά Εβραϊκά στοιχεία. Προφανώς επηρεάστηκαν από τα Ελληνικά ήθη και έθιμα και επί χίλια οκτακόσια και

περισσότερα χρόνια συνυπήρξαν με τους Έλληνες κατοίκους, διατηρώντας παράλληλα τη θρησκεία τους και τις αρχαίες τους παραδόσεις. Είχαν τη συναγωγή τους, δικό τους σχολείο και διατήρησαν τη γραφή τους, όπως αποδεικνύεται από τις Εβραϊκές επιγραφές, που βρέθηκαν στην Υπάτη περί το 1900 από τον αρχαιολόγο Ν. Γιαννόπουλο. Μία από τις επιγραφές αυτές ήταν τοποθετημένη στην είσοδο του Χριστιανικού Νεκροταφείου της Υπάτης μέχρι προ εικοσαετίας. Ο ιστορικός της Φθιώτιδος Ιωάννης Βορτσέλλας αναφέρει τα εξής για την σύνθεση του πληθυσμού της Υπάτης κατά τις παλαιότερες της Επαναστάσεως του 1821:

"Κάτοικοι 7.500. Κατά το ήμισυ Έλληνες και κατά το ήμισυ Τούρκοι και Ιουδαίοι περί τους τριακοσίους".

Αν κρίνουμε ότι ο πληθυσμός της Υπάτης επί Τουρκοκρατίας είχε μειωθεί λόγω των διωγμών Ελλήνων και Εβραίων από τους Τούρκους κατακτητές, οι Εβραίοι θα πρέπει να ήταν περισσότεροι σε περιόδους ακμής. Οι Εβραίοι κάτοικοι της Υπάτης ζούσαν στην συνοικία "Μσαλά" ή "Μεσαλά" η οποία βρίσκεται στο Β.Δ. άκρο της πόλης. Οι περισσότεροι απ' αυτούς ασχολούνταν με το εμπόριο και είχαν τα καταστήματά τους σε κεντρικά σημεία της πόλης και τα περισσότερα απ' αυτά ήταν συγκεντρωμένα γύρω από την βρύση που και σήμερα αποκαλείται "Εβραϊόβρυση" και απέχει

ελάχιστα από την Κεντρική Πλατεία. Είχαν το δικό τους Νεκροταφείο το οποίο βρισκόταν, όπως γράφει κι ο Άγγλος περιηγητής William Leake (Γουλιέλμος Μ. Λήκ) στα 1806, πάνω από το Δυτικό ρέμα της Υπάτης κι όχι μακρινά απ' αυτό. Αναφέρει ακόμα ότι στο Εβραϊκό Νεκροταφείο υπήρχε μία βρύση. Είναι η τοποθεσία που σήμερα ονομάζεται "Εβραϊκά μνήματα".

Όταν υπηρετούσα στην Υπάτη το έτος 1982 είδα σ' ένα πεζοδρόμιο μία πλάκα μαρμάρινη. Πάνω της, αριστερά και δεξιά ήσαν χαραγμένα δύο άστρα του Δαβίδ και δύο κυπαρίσσια με κυρτές τις κορυφές τους. Αυτή η πλάκα, η οποία προέρχεται από την βρύση του Εβραϊκού Νεκροταφείου, σήμερα με τη φροντίδα του εκλεκτού φίλου κ. Νίκου Βλαχογεώργου είναι τοποθετημένη σε εμφανές σημείο στην Υπάτη και αποτελεί ένα από τα ελάχιστα μνημεία που μαρτυρούν την Εβραϊκή παρουσία στον όμορφο αυτό τόπο, την Υπάτη.

Κατά την επανάσταση του 1821 οι Έλληνες πολιορκήσαν την Υπάτη, σημαντικό κέντρο της περιοχής, την οποία υπεράσπιζαν Τούρκοι και Αρβανίτες. Οι Έλληνες στην προσπάθειά τους να καταλάβουν με έφοδο την πόλη, επιτιθέμενοι οι μισοί από το Β.Α. άκρο και οι υπόλοιποι από το Β.Δ. άκρο όπου βρισκόταν το προάστειο "Μεσαλά" των Εβραίων, έβαλαν φωτιά με αποτέλεσμα να πυρποληθούν τα περισσότερα σπίτια και καταστήματα των Εβραίων

κατοίκων της Υπάτης. Εξ αιτίας αυτού του γεγονότος οι Εβραίοι της Υπάτης με καμένα τα σπίτια και μαγαζιά τους και με αβέβαιο το μέλλον τους, σε μια Υπάτη 2 φορές πυρπολημένη και ρημαγμένη από τον πόλεμο και τις φωτιές, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πόλη μετά από 1.800 χρόνια περίπου και να ζητήσουν καταφύγιο σε μεγαλύτερες και ασφαλέστερες πόλεις - κέντρα της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Σημειωτέον ότι και οι Έλληνες κάτοικοι της Υπάτης τα χρόνια της Επανάστασης είχαν εγκαταλείψει κι αυτοί την πόλη τους. Όσοι Εβραίοι απόμειναν, με την πάροδο του χρόνου αφομοιώθηκαν με τους Χριστιανούς κατοίκους της και έτσι σήμερα στην Υπάτη υπάρχουν ελάχιστα οικογένειες που, κατά τους κατοίκους, φέρουν Εβραϊκή καταγωγή. Προ του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου μάλιστα ένας Εβραίος, ο Κώστας Λουκάς, ο οποίος διατηρούσε μαγαζί στην Υπάτη, διέτελεσε για ένα διάστημα και Δήμαρχός της.

Στις 25 Νοεμβρίου 1942 η Εθνική Αντίσταση ανατίναξε τη Γέφυρα του Γοργοποτάμου, η Υπάτη σε αντίποινα πλήρωσε φόρο αίματος 16 παιδιών της που εκτελέστηκαν στο Γοργοπόταμο και στο χωριό Καστέλλια στις 1 - 12 - 1942 και 6 - 12 - 1942 αντίστοιχα από τους κατακτητές. Λέγεται ότι ένας από τους εκτελεσθέντες ήταν Εβραϊκής καταγωγής. Όμως στις 17 - 6 - 1944 η Υπάτη γνώρισε για μια

φορά ακόμη την εκδικητική μανία και τη θηριωδία των Ναζί. Τα στρατεύματα κατοχής πυρπολήσαν την πόλη και δολοφόνησαν αρκετούς από τους κατοίκους της. Από τα 400 σπίτια, σώθηκαν μόνο 25, οι νεκροί έφτασαν τους 28 και οι τραυματίες τους 300.

Η 17 Ιουνίου 1944, το ολοκαύτωμα της Υπάτης, είναι μια από τις τραγικές στιγμές στην ιστορία της που αποτελεί ένα σύμβολο της καταστροφικής μανίας και της βαρβαρότητας των Χιτλερικών Ορδών. Εδώ και αρκετά χρόνια η Ισραηλιτική παροικία της Υπάτης έσβησε και δεν υπάρχει πια. Οι πόλεμοι, οι φωτιές και οι καταστροφές εξαφάνισαν τα κειμήλια, τα μνημεία που μαρτυρούσαν την υπαρξη τους και άφησαν ένα κενό στην ιστορική μνήμη. Στη μνήμη όμως που κατέγραψε την υπαρξη και συνεχή παρουσία για δύο σχεδόν χιλιετίδες μιας ακόμη Ισραηλιτικής Κοινότητας στη φιλόξενη Ελληνική γη και της μοναδικής στο Φθιώτικό χώρο.

Βιβλιογραφία - Πηγές:

- 1) Ιωάννης Βορτσέλλας "Φθιώτις"
- 2) Ξενοφώντας Αναγνωστόπουλου "Η ιστορία της Υπάτης"
- 3) Περιοδικό "Υπάτη"
- 4) Θ. Λαϊνά "Η ίδρυση της Εκκλησίας Νέων Πατρών"
- 5) W.M. Leake "Ταξίδια στη Βόρεια Ελλάδα 1835"
- 6) Δελτίο ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας.
- 7) Γάλλος Περιηγητής Rouquille
- 8) Λαϊκή παράδοση και μαρτυρίες κατοίκων.

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΕΝΑ ΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ

**Μητροπολίτης Αθανάσιος: "... τις κατέστησεν ημάς κριτάς
της συνειδήσεως των αλλοθρήσκων;"**

Με αφορμή αντισημιτικές ενέργειες

Τον παρελθόντα αιώνα, όταν οι άνθρωποι θεωρούνταν ότι δεν είχαν προοδεύσει τόσο πολιτιστικά όσο οι σημερινοί, στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος, υπήρχαν Μητροπολίτες με απόψεις πραγματικά φιλόθρησκες, προοδευτικές και έντιμες. Οι αοίδιμοι αυτοί Ποιμένες της Ορθοδοξίας, σε κρίσιμες περιόδους, όταν ο αμαθής και φανατισμένος όχλος προέβαινε σε ενέργειες κατά των Εβραίων, ύψωσαν το ηθικό ανάστημά τους και με κείμενα που αποτελούν πνευματικά μνημεία, απέδωσαν δικαιοσύνη.

Μεταξύ αυτών των γεραρών προσωπικοτήτων συγκαταλέγεται κι ο "Αθανάσιος, ελέω Θεού Μητροπολίτης της Αγιοτάτης Μητροπόλεως Κερκύρας", (κατά την περίοδο 1848 - 1870), ο οποίος με το παρακάτω κείμενο αντιμετώπιζε στη σωστή τους βάση προβλήματα που υπάρχουν διαχρονικά.

Αθανάσιος, ελέω Θεού Μητροπολίτης της Αγιοτάτης Μητροπόλεως Κερκύρας

Μετ' άκρας λύπης ακούομεν ότι ολίγοι τινές ανόητοι νέοι υπ' αμαθείας και αναγωγίας βεβαίως κινούμενοι, ου διαλείπουσι παρενοχλούντες τους Ισραηλίτας, επηρεάζοντες αυτούς δι' έργων και λόγων και κατ' αυτάς τας επικηδείους εκφοράς και μάλιστα επληροφωρήθημεν ότι εν ταις τελευταίαις ημέραις του παρελθόντος Απριλίου τινές εισελθό-

ντες εις το νεκροταφείον αυτών διέπραξαν εν αυτώ ατοπήματα τινά και εξυβρίσεις.

Οι απ' αιώνων αποκατασταθέντες εν Κερκύρα Ισραηλίται, οίτινες μεταξύ ημών γεννώνται και ανατρέφονται, και μεθ' ημών συμβιотеύουσιν, και συνδιάζουσιν, και συνεμπορεύονται, και συμπολιτεύουσιν, εισίν αναντηρητήτως Έλληνες Κερκυραίοι. Και όμως στερούνται των πολιτικών δικαιωμάτων, ων απολαύουσι οι εν τη ελευθέρω και ορθόδοξω Ελλάδι διατελούντες Ισραηλίται.

Ουδένα δε λανθάνη μετά πάσης φιλανθρωπίας και γενναιότητος προσηνέχθησαν οι ενταύθα Ισραηλίται υπέρ των εν Συρία παθούντων Χριστιανών, συνησενεγικόντες αυτοπροαιρέτως και προθύμως σημαντικόν ποσόν προς βοήθειαν και περίθαλψιν αυτών. Ίνα τι λοιπόν τσοούτον μίσος και αποστροφή κατ' αυτών των αθλίων, διότι ως ημάς; αλλά τις κατέστησεν ημάς κριτάς της συνειδήσεως των αλλοθρήσκων; τούτο μόνο τω καρδιογνώγη Θεώ ανήκει, και έκαστος άνθρωπος μόνο τω Θεώ οφείλει δούναι λόγον της εαυτού πίστεως. Αι κατά των Ισραηλιτών απειλές και απάνθρωποι πράξεις όλως απάδουνσι προς την πίστιν του Χριστού, ος τις εντέλλεται ημών αγαπάν άπαντας τους ανθρώπους, ου μόνον τους φίλους, αλλά και τους εχθρούς. "Αγαπάτε τους εχθρούς υμών, ευλογάτε τους καταραμένους υμάς, καλώς ποιείτε τους μισούντας υμάς, και προσεύχεσθε υπέρ των επηρεαζό-

ντων υμάς και διωκόντων υμάς. Όπως γένησθε υιοί του πατρός υμών του εν τοις ουρανοίς, ότι τον ήλιον αυτού ανατέλλει επί πονηρούς και αγαθούς, και βρέχει επί δικαίους και αδίκους". (Ματθ. Ε. 44.45).

Η αμώμητος ημών Εκκλησία, η ούτως αληθής και ορθόδοξος, η έχουσα την αρχήν του Ιησού Χριστού και των Αποστόλων, η μίαν μόνην άόρατον κεφαλήν αναγνωρίζουσα τον Κύριον και Θεόν ημών Ιησούν Χριστόν, ορατούς δε ποιμένας τους Επισκόπους διαδόχους των Αγίων Αποστόλων, η ούσα αγία εν τη διδασκαλία συναδούση τω λόγω του Θεού, τοις Ιεροίς κανόσι των Αγίων Συνόδων, και τη αρχαιοτάτη καθάρω και αλωβήτω παραδόσει των Αγίων Πατέρων, εχρημάτισεν εν παντί καιρώ τύπος και υπογραμμός ανεξιθρησκείας, και αείποτε απεδοκίμασε και απεκήρυξε την μισαλλοδοξίαν, διδάσκουσα τους πιστούς (να ώσιν αγαθοί και οικτίρμονες προς πάντας εν γένει τους ανθρώπους, διότι κατά τας Πράξεις των Αποστόλων (ΙΕ.20) "ο Θεός εποίησεν εξ ενός αίματος παν έθνος ανθρώπων κατοικούν επί παν πρόσωπον της γης" εξ ου έπεται ότι πάντες άνθρωποι, ως πλάσματα του μόνου Θεού, και ως εξ ενός ανθρώπου καταγόμενοι, εσμέν προς αλληλοις δια την ομοιότητα της φύσεως αδελφοί, και οιοιούητοτε έθνους και αν ή οφείλομεν αγαπάν και βοηθείν.

Διό, ένα μη ένεκα ολίγων τινών απονενομημένων νέων προστριβή μωμος άπάση τη κοινωνία των Κερκυ-

ραιών, οίτινες ομολογουμένως συνοδά τη διδασκαλία της αγιοτάτης μητρός αυτών ορθοδόξου εκκλησίας διεκρίθησαν αείποτε επί φιλανθρωπία και ανεξιθρησκεία οφείλομεν άπαντες διενεχθηναι όπως μη (λέξη μη διακρινόμενη) επαναλαμβάνονται τοιαύτα απευκταία. Και δη γράφοντες εν Αγίω Πνεύματι αρχιερατικώς αποφαινόμεθα (να οι τοιοῦτοι άτακτοι νέοι παύσωσι τουντεῦθεν αποτολμώντες τοιαύτας αντιευαγγελικας και αντιχριστιανικας πράξεις, μηδέ παρενοχλώσι του λοιπού τους Ισραηλίτας ή και άλλους ετεροδόξους άλλως δε υποβληθήσονται εις ανστηρότατα εκκλησιαστικά επιτίμια, ως παραβάται της μεγάλης και αχράντου εντολής του Θεού. "Αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν". Προτρέπομεν δε θερμώς τους Σεβασμίους Ιερείς και Πνευματικούς Πατέρας, τους γονείς και τους διδασκάλους όπως παραινώσι και συμβουλευώσιν οι μεν τοις πνευματικούς τέκνους, οι δε τοις υιοίς οι δε τοις μαθηταίς απέχουν τοιούτων απανθρώπων πράξεων, δι ων παραβαίνοντες εφ' εαυτούς την θείαν οργήν. Ταῦτα παρ' ημών, η δε χάρις και το άπειρον έλεος του Θεού ειη μετά πάντων υμών. Αμήν.

Εκ του Αρχιεπισκοπείου
Κερκύρας
τη 13 Μαΐου 1861
Αθανάσιος,
Μητροπολίτης Κερκύρας

Οι Εβραίοι υπάλληλοι της κρατικής εταιρείας Τροχιοδρόμων και Ηλεκτρο- φωτισμού Θεσσαλονίκης

Του κ. ΙΩ. ΣΑΛΑΠΑΣΙΔΗ
Μαθηματικού - Μ.Η.Μηχανικού

Κατά τη διάρκεια της συγγραφής της Ιστορίας του εξηλεκτρισμού της Θεσσαλονίκης, είχα την τύχη να έχω πρόσβαση σ' ένα παλιό και αξιόπιστο αρχείο.

Ξεχωρίζοντας τα στοιχεία που αναφέρονται στους Ισραηλίτες υπαλλήλους της Κρατικής Εταιρείας Τροχιοδρόμων και Ηλεκτροφωτισμού Θεσσαλονίκης (Κ.Ε.Τ.Η.Θ.) κατέληξα στις πιο κάτω διαπιστώσεις:

Σ' ένα σύνολο σαράντα Ισραηλιτών υπαλλήλων που υπηρέτησαν στην Κ.Ε.Τ.Η.Θ. από το έτος που άρχισε να προσλαμβάνει προσωπικό γύρω στο 1906 μέχρι το 1952, που εξαγοράστηκε από την ΔΕΗ, έχουμε την παρακάτω κατανομή.

- Οι δέκα πέντε ήταν υπάλληλοι λογιστηρίου. Από αυτούς πρώτος στην ιεραρχία είναι ο αρχιλογιστής και προϊστάμενος υπηρεσίας Λεβή

Γκεδαλιά. Οι πέντε ήταν αποθηκάριοι ενώ άλλοι πέντε ήταν γραφείς.

Υπήρχαν ακόμη επτά ηλεκτροτεχνίτες και τέλος οι υπόλοιποι σ' άλλες ειδικότητες. Πρέπει να αναφερθεί ότι από τους πιο πάνω υπαλλήλους οι δώδεκα γνώριζαν περισσότερες από μία ξένες γλώσσες και ότι στο σύνολό τους δεν υπάρχει Ισραηλίτης σε θέση εργάτη, κλητήρα, θυρωρού ή καθαριστού.

Ο παλαιότερος όλων ήτο ο **Ματαράσο Σολομών**, με ειδικότητα "υπολογιστή" που προσελήφθη το 1908 και υπηρέτησε μέχρι το 1943.

- Αυτοί που βρέθηκαν στην Εταιρεία το 1943, συνολικά είκοσι εννέα άτομα, απομακρύνθηκαν από τις θέσεις τους στις 6.3.43 από τις γερμανικές αρχές κατοχής. Οι ένδεκα ήταν υπάλληλοι γραφείου (τμηματάρχες, λογιστές, γραφείς...), άλλοι ένδεκα (ήταν ηλεκτροτεχνίτες και οι λοιποί από άλλες ειδικότητες.

Απ' όλους μόνον ο **Χαλέγουα Μωύσης**, που συνελήφθη αιχμάλωτος από τους Ιταλούς το 1940/41 και κρατήθηκε στην Ιταλία, επέστρεψε και εργάστηκε στην Εταιρεία μέχρι την 25.7.51

Επίσης ο **Κάστρο Δαυίδ**, ηλεκτροτεχνίτης, που προσελήφθη το 1926 φαίνεται ότι υπηρέτησε μέχρι το 1947 και επομένως μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το 1943 διέφυγε τη σύλληψη από τους Γερμανούς.

- Ανάμεσα στο σύνολο των υπαλλήλων αναφέρονται ακόμη και τέσσαρες γυναίκες υπάλληλοι. Πρόκειται για την κυρία **Ράσελ Σεβή** και τις δεσποινίδες **Πετζίν Λεβή, Μαρή Ερρέρα και Ανριέτ Ναβάρο**.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2 - 104 39 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα με τό Νόμο:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. **Ίωσήφ Λόβιγγερ**
Σουρμελή 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

Οι Ιουδαίοι και οι Έλληνες

Μιχάλης Ζ. Κοπιδάκης

"Το Γ' Μακκαβαίων και ο Αισχύλος"

Βικελαία Βιβλιοθήκη, Ηρακλείου 1987, σ.σ. 133.

Το τρίτο βιβλίο των Μακκαβαίων δεν ανήκει στον κανόνα της Π. Διαθήκης' δεν αναφέρεται στα ιστορικά γεγονότα της εποχής των Μακκαβαίων' δεν έχει μεγάλη θεολογική αξία' και δεν είναι άμεσα συγκρίσιμο με το έργο του Αισχύλου που γράφτηκε αρκετούς αιώνες πρωτότερα. Ο Μιχάλης Κοπιδάκης διαβάζοντας τις μεταφράσεις που αποδίδονται στους Ο (στις οποίες συμπεριλαμβάνεται αλλά δεν ανήκει το Γ' Μακκαβαίων, αφού γράφτηκε απ' ευθείας στα ελληνικά) διείδε γλωσσικές και εκφραστικές συγγενείες ανάμεσα στο βιβλίο αυτό και στον Έλληνα τραγικό. Στη μελέτη του ανιχνεύει τις συγγενείες αυτές και θεμελιώνει την άποψη ότι ο συγγραφέας του Γ' Μακκαβαίων αντλεί άμεσα από την αισχύλεια δραματολογία. Αν και η επιλογή των κειμένων είναι ασυνήθης για Έλληνα μελετητή, η προσπάθεια αυτή εντάσσεται στις προσφυείς αναζητήσεις των ειδικών για φιλολογικές καταβολές και επιρροές. Παρά το επιμελημένο της ύφους που καθιστά την ανάγνωση της ευχάριστη και παρά την κομψότητα της έκδοσης, η μελέτη αυτή δεν είναι πιθανό να προσελκύσει πολλούς αναγνώστες.

Το τέταρτο κεφάλαιο συζητάει την ενδεχόμενη αξία του Γ' Μακκαβαίων στην αποκατάσταση προβληματικών χωρίων του αισχυλικού κειμένου. Τα συμπεράσματα είναι ενδιαφέροντα αλλά ανεπαρκή για να ενθουσιάσουν τους μελετητές της τραγικής ποίησης. Στο δεύτερο και στο τρίτο κεφάλαιο, που αποτελούν τον κορμό της εργασίας και θεμελιώνουν την άποψη του συγγραφέα, αντιπαράτιθενται χωρία και λέξεις, η συνάφεια των οποίων δεν είναι πάντα προφανής στον μη μυημένο αναγνώστη. Η αναζήτηση λεκτικών και εκφραστικών δανείων αποτελεί έδαφος ολισθηρό, ιδιαίτερα σε κείμενα που απέχουν τόσο πολύ χρονικά και που διαμεσολαβούνται από τόσο πολλά απολεσθέντα έργα. Η πειστικότητα των επιχει-

ρημάτων της συγκεκριμένης μελέτης βασίζεται κυρίως στο πλήθος των ενδείξεων και στον εντοπισμό χαρακτηριστικών λέξεων και εκφράσεων του Αισχύλου που απ' όλα τα βιβλία της Π. Διαθήκης απαντούν κάποτε μόνο στο Γ' Μακκαβαίων.

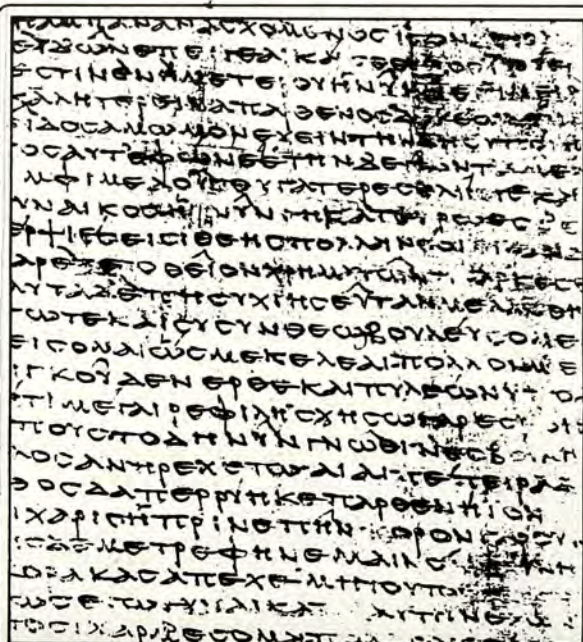
Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και

πηγών του Γ' Μακκαβαίων, απομένει το τελευταίο κεφάλαιο με τον χαρακτηριστικό τίτλο "Ιουδαίοι αισχυλιζόντες". Ένας φιλόλογος θα μπορούσε να σταματήσει στον εντοπισμό της συγγενείας των δύο έργων' ο Μ. Κοπιδάκης θέτει ευθέως το διπλό ερώτημα που θα απασχολούσε έναν ιστο-

ρικό: ποίος ήταν ο λόγος που ένας Ιουδαίος του Α' μ.Χ. αιώνα επέλεξε για πρότυπό του τον Αισχύλο και ποιές ήταν οι συνθήκες που κατέστησαν την επιλογή αυτή εφικτή; Ο μελετητής έχει βασικά κατά νου τους φιλολογικούς όρους και τις φιλολογικές συνθήκες της διασταύρωσης δύο πνευματικών κόσμων, αλλά μοιραία η συζήτηση ανοίγει και προς την πολιτική ιστορία.

Οι φιλολογικές επιδράσεις παραπέμπουν σε πολιτιστικές επαφές και αυτές με τη σειρά τους σε καθημερινές προσωπικές σχέσεις. Απ' όσα σήμερα είναι γνωστά, οι σχέσεις Ελλήνων και Ιουδαίων πριν από τις κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου υπήρξαν υποτυπώδεις. Οι Έλληνες δεν άφησαν ίχνη για να πιστοποιούν ότι γνώριζαν τον λαό του Θεού και η Βίβλος φαίνεται να γνωρίζει τους Έλληνες αποκλειστικά χάρη στις εμπορικές τους δραστηριότητες. Οι πρώτες πολιτιστικές επαφές, γύρω στον 3ο π.Χ. αιώνα (δηλαδή, ύστερα από την κατάκτηση της

Παλαιστίνης από τους Έλληνες), υπήρξαν θετικές, αλλά εγγενώς περιορισμένες: Οι Έλληνες δεν μάθαιναν τις γλώσσες των λαών με τους οποίους έρχονταν σε επαφή έτσι, οι γνώσεις τους για τον ιουδαϊκό κόσμο σταμάτησαν σε όσα οι ίδιοι οι Ιουδαίοι ενδιαφέρονταν να τους μεταδώσουν. Οι Ιουδαίοι, από την άλλη, ανταποκρίθηκαν στην πρόκληση της επαφής με τους Έλληνες, αποδεχόμενοι στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού και κυρίως την ελληνική γλώσσα ως γλώσσα συνεννόησης. Μάλιστα, μέσα σε συνθήκες ραγδαίας επέκτασης του ελληνισμού, πολλοί Ιουδαίοι ξαναπήραν τον δρόμο της διασποράς, αυτή τη φορά

Οι πληροφορίες μας για τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων τεκμηριώνονται από παπυρικά ευρήματα της Αιγύπτου. Το απόσπασμα της φωτογραφίας μαρτυρεί ότι ο Αρχιλόχος (μέσα 7ου π.Χ. αιώνα) διαβαζόταν στην Αίγυπτο γύρω στον 1ο π.Χ. αιώνα.

εύστοχες παρατηρήσεις του μελετητή διατυπώνεται στο τέλος του τρίτου κεφαλαίου. Ο Ιουδαίος συγγραφέας, όπως αποδεικνύεται, προσδίδει στο έργο του τραγική υφή, όχι μόνο με λεκτικά και εκφραστικά δάνεια αλλά και με την αφομοίωση στοιχείων της δραματουργικής σύνθεσης. Η ίδια η δράση του Γ' Μακκαβαίων κινείται μέσα στο αρχαϊκό σχήμα της Άτης - Υμρεως - Νεμέσεως, μας λέει ο μελετητής, που οδηγείται από την παρατήρηση αυτή σε μια κατ' αναλογία ανάνηψη του βιβλίου.

Αφήνοντας κατά μέρος το πρώτο κεφάλαιο με τις εισαγωγικές παρατηρήσεις και την καταγραφή των άλλων

περισσότερο προς τη Δύση, που τους κληροδότησε και την ελληνική γλώσσα, συχνά ως μητρική. Χάριν της θρησκευτικής ενότητας, η Βίβλος μεταφράστηκε στα ελληνικά για χρήση κυρίως των Ιουδαίων της Αιγύπτου.

Μια νέα γλώσσα ανοίγει νέους ορίζοντες, αλλά οι Ιουδαίοι βρέθηκαν ταυτόχρονα παγιδευμένοι στις πολεμικές διαμάχες των επιγόνων σε μιαν εποχή που η πρόσκαιρη πολιτική ενότητα του ελληνισμού κατέρρεε. Από τη μια η Αίγυπτος, από την άλλη η Συρία, διεκδικούσαν την υποταγή και τη συνδρομή ενός λαού που προσπαθούσε να διατηρήσει τη θρησκευτική του συνοχή. Οι Έλληνες βασιλείς έκριναν ότι εκείνο που προείχε ήταν ο πλήρης εξελληνισμός των Ιουδαίων: όχι μόνο γλωσσικά, αλλά και θρησκευτικά. Έτσι, η πρώτη φιλική γνωριμία μεταβλήθηκε σε εχθρότητα, η θρησκευτική ανεκτικότητα των Ελλήνων σε διωγμό και η αρχική διάθεση των Ιουδαίων για πολιτιστική επικοι-

νωνία και πολιτική υποταγή σε γενική εξέγερση.

Το Γ' Μακκαβαίων αναφέρεται σε συγκρούσεις αυτής της εποχής, αλλά είναι γραμμένο, καθώς φαίνεται, τον Α' μ.Χ. αιώνα, όταν πια και στην Αίγυπτο και στην Παλαιστίνη κυριαρχούσαν οι Ρωμαίοι. Σύμφωνα με την εκδοχή που αποδέχεται ο Μιχάλης Κοπιδάκης, αφορμή για τη συγγραφή του δόθηκε από τους διωγμούς που υπέστησαν οι Ιουδαίοι επί Καλιγούλα. Αν είναι έτσι, τότε το πολιτικό και πολιτιστικό υπόβαθρο του κειμένου είναι ιδιαίτερα σύνθετο και ενδιαφέρον: ένας Ιουδαίος γράφει στα ελληνικά για να αφηγηθεί την ασέβεια των Ελλήνων προς τον Θεό των προγόνων του, προσπαθώντας να εμψυχώσει τους ομοθρήσκους του σε συνθήκες νέων μεγάλων εντάσεων με τους Ρωμαίους.

Η μικρή πόρτα που ανοίγει με τις φιλολογικές του διερευνήσεις ο Μιχάλης Κοπιδάκης οδηγεί σε μιαν ιστορι-

κή συγκυρία, που παρά τις συγκλονιστικές της διαστάσεις, αποτελεί για τους Έλληνες μελετητές *terra incognita*. Στη συνάντηση των δύο πολιτισμών, στην οποία εγγράφεται το επεισόδιο της συγγραφής του Γ' Μακκαβαίων, μπαίνουν οι ρίζες ενός νέου μεγάλου φιλοσοφικού και θρησκευτικού ρεύματος που θα απασχολήσει τον ελληνορωμαϊκό κόσμο για τους επόμενους αιώνες. Αν η έρευνα έχει, μέχρι στιγμής, στραφεί περισσότερο στον Φίλωνα και στον Παύλο, αυτό οφείλεται στην άγνοια που υπάρχει ακόμη για τους προδρόμους του. Από πλευράς ιστορίας των ιδεών είναι, πάντως, συναρπαστική η διαπίστωση ότι ένας Ιουδαίος συγγραφέας, για να εκφράσει ένα δραματικό επεισόδιο της ιστορίας της φυλής του, αναζητεί πρότυπα στο ελληνικό δράμα - και όπως επισημαίνει ο Μιχάλης Κοπιδάκης, - η επιλογή αυτή είχε ήδη ένα ενδιαφέρον παρελθόν.

Δ.ΚΥΡΤΑΤΑΣ

[Από την "Καθημερινή", 25.9.1988]

ΚΛΑΔΟΡΑΧΗ - ΦΛΩΡΙΝΗΣ

Ο Τόπος θυσίας Χριστιανών και Εβραίων μαρτύρων κατά την Κατοχή

Κάθε χρόνο στις 9 Αυγούστου στην Κλαδοράχη - Φλωρίνης τιμάται η μνήμη 15 Ελλήνων πατριωτών που απαγχονίστηκαν το 1943 από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής.

* Σύμφωνα με το ιστορικό, όπως το ανέφερε σε ομιλία του ο κ. **Απ. Τσιουμήτας**, μέλος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Φλωρίνης ο "Αριστοτέλης":

"Στις αρχές Αυγούστου 1943 λίγο πιο πάνω από τον τόπο της θυσίας φονεύεται ένας Γερμανός. Τα αντίποινα ήσαν γνωστά, 20 Έλληνες στο απόσπασμα.

Αρχικά συλλαμβάνονται ο πρόεδρος της κοινότητας Κλαδοράχης και ο φλογερός πατριώτης δάσκαλος **Αλέξανδρος Μαζάρης**, που μετά από παρέμβαση του Νομάρχου και του Δημάρχου Φλωρίνας απελευθερώνονται από το Γερμανό φρούραρχο.

Τώρα πιά βρίσκουν την ευκαιρία οι αιμοσταγείς Βούλγαροι αρχισυμμορίτες Κάλτσιεφ και Μπλαντιένεφ να χτυπήσουν καίρια. Μεθοδεύουν και πετυχαίνουν να συλληφθεί ο μαέστρος του Φ.Σ.Φ. αείμνηστος **Θόδωρος Θωμαΐδης** και ο ιερέας της Σκοπιάς **Δημήτριος Παπασταμπούλης**, εγγονός

του ιερομάρτυρα του Μακεδονικού Αγώνα Παπασταμπούλη που κατακρεουργήθηκε στο Άγιο Βήμα της εκκλησίας που ιερούργουσε από τους Βουλγάρους Κομιτατζήδες. Και ο χορός των συλληφθένων συνεχίζεται με τους αγρότες **Τριαντάφυλλο Τηλκερίδη** και **Απόστολο Ρωμανίδη** από τις Κάτω Κλεινές, το **Ναούμ Κωστήδη** από τη Μελίτη και το Φλωρινιώτη **Χαράλαμπο Τορώνη**.

Το πρωί της Δευτέρας 9 Αυγούστου 1943 οι προαναφερθέντες μαζί με 9 κρατούμενους, εκ των οποίων οι 7 πιθανόν από την περιοχή Ιωαννίνων και οι **2 Εβραίοι**, οδηγούνται σ' αυτόν εδώ τον άγιο τόπο. Και γύρω στις 8 πέφτει η αυλαία του θανάτου και 15 σώματα αιωρούνται. Και με τις ακτίνες του αυγουσιاتیκου ελληνικού ήλιου και τη μωρωδάτη αύρα των μακεδονικών βουνών, στέλνουν το μήνυμα της θυσίας για τη λευτεριά, της θυσίας για την τιμή της πατρίδας.

Γέμισε ο τόπος μας σταυρούς μαρτύρων. Κύλησε ποτάμι το αίμα και το δάκρυ.

Ήρθε όμως το τέλος του Εθνικού Γολγοθά κι έλαμψε στον ελληνικό ορίζοντα η Εθνική Ανάσταση".

Οι 2 Εβραίοι πατριώτες

Στο φύλλο 77 Ιουλίου 1986 του "Αριστοτέλη",
μηνιαίου δημοσιογραφικού οργάνου του ομώνυμου Συλλόγου της Φλώρινας
δημοσιεύτηκε η παρακάτω επιστολή του κ. Ι. Μπατή, από το Ισραήλ.

"Ιερουσαλήμ τη 2/11/85
Αγ. κύριοι Δημ. Ρίζο και
Τάκη Στύλος
Φλώρινα

Μόλις βρήκα καιρό από τις εκκρεμότητες που μου δημιούργησε το ταξίδι, σπεύδω να σας γράψω, για να σας ευχαριστήσω για την καλωσύνη σας και την προθυμότητα να με βοηθήσετε να εκπληρώσω το ιερόν καθήκον της εξευρέσεως του τόπου της εκτελέσεως του δυστυχούς πατρός μου και των άλλων πατριωτών που άδικα πλήρωσαν με την ζωή τους τον θυμό των αχρείων Γερμανών.

Πολλοί από τους δικούς μου με είχαν απελπίσει ότι δεν θα εύρισκα ίχνη από την εκτέλεση ή κάτι που θα ανέφερε το γεγονός ως και τα ονόματα των εκτελεσθέντων.

Και ιδού, χάρις στον κόν Ρίζον που κατά τύχην συνήντησα στο λεωφορείον Θεσ/νίκης - Φλωρίνης, έμαθα τον τόπον της εκτελέσεως ως και την ύπαρξιν μνημείου εις Κλαδοράχην. Από πρώτης στιγμής ο κ. Ρίζος έδειξε πραγματικόν ενδιαφέρον και προθυμίαν να με βοηθήση ως και ο κ. Δημ. Στύλος ο οποίος με συνόδευσε ολόκληρες ώρες και μου έδειξε το μνημείο το ίδιο βράδυ (11.30 Σ.Σ.) ως και με συνόδευσε στην αστυνομία ζητώντας λεπτομέρειες της εκτελέσεως και το όνομα του υπεύθυνου της εκτελέσεως Γερμανού φρούράρχου.

Είχε επίσης την καλωσύνην ο κ. Στύλος να μου δείξει τα γραφεία του συλλόγου "Αριστοτέλης" και να μου προμηθεύση εφημερίδες του συλλόγου που αναφέρουν τα εκάστοτε μνημόσυνα που τελεί,

και για τα οποία είναι αξιόπαινος και ιδιαίτερα για την ανέγερσιν του μνημείου.

Από την επίσκεψιν πήρα την εντύπωσι, ότι γίνεται μια σοβαρά εργασία για την πρόοδο της Φλωρίνης και οι ιθύνοντες του συλλόγου "Αριστοτέλης" είναι άξιοι παντός επαίνου και οι αρχές ως και οι Φλωρινιώτες πρέπει να του παράσχουν κάθε υποστήριξιν υλική και ηθική.

Ιδιαίτερα πρέπει να είσθε υπερήφανοι δια την ανέγερσιν του μνημείου που μέχρι το 1981 δεν το είχε αναλάβει κανείς άλλος.

Ο δυστυχής πατήρ μου Νισήμ Μπατής έμπορος και υιός εμπόρου γνωστός εις όλην την Ήπειρον εγεννήθη εις Ιωάννινα το 1881.

Διεξήγαγε γενικόν εμπόριον, σιδηρικών, χημικών, χαρτικών, ως και φαρμακευτικών ειδών, εφάμιλλον των

μεγάλων αποθηκών του Πειραιώς.

Κατά την μακράν σταδιοδρομίαν του ίδρυσε την "Ενωσιν Πανοπολιών" και την "Ενωσιν Ποτοποιών" των οποίων διετέλεσε πρόεδρος επί σειράν ετών.

Συλληφθείς υπό των Ιταλών με την κατηγορίαν ότι βοηθεί τους αντάρτας ελευθερωθείς μετά που οι Ιταλοί έπεσαν εις την δυσμένειαν των Γερμανών, συνελήφθη πάλιν υπό των τελευταίων και οδηγήθη μετά από βασανιστήρια εις τα υπόγεια της Ζωσιμαίας Σχολής, εις την Θεσ/νίκην δια να δικασθή ενώπιον του στρατοδικείου.

Με τον πατέρα μου συνελήφθη επίσης ο γαμπρός μου επί αδελφή, Ιωσήφ Μπατής και ο Βασίλειος Βακαλόπουλος ως και ο φιλοξενούμενος Ααρών Λεβής εκ Τρικάλων εις την οικίαν του γαμβρού μου.

Καθ' οδόν, επειδή ο γαμβρός μου μίλησε με ένα περαστικό σωφέρ Ιωαννίτην εφρονευθή υπό του γερμανικού αποσπάσματος και έτσι δεν έφθασε στη Φλώρινα, όπου διενυκτέρευσε το απόσπασμα με τους κρατούμενους.

Τα περαιτέρω είναι περισσότερον γνωστά εις υμάς.

Σας στέλνω εσκαλείστως 3 φωτογραφίες τις οποίες μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κατά την κρίσιν σας. Και πάλιν ευχαριστώ.

Ι.Μπατής"

Νισήμ Μπατήν, εξ Ιωαννίνων,
εξετελέσθη υπό των Γερμανών

Οι εκτελεσθέντες πατριώτες

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)